

Культурно-політичний місячник
для українців у Чеській Республіці
Kulturně-politický měsíčník pro Ukrajince v České republice

№ 8/2020, рік XXVIII
č. 8/2020, ročník XXVIII
www.ukrajinci.cz

пороги

Крим – це
Україна
Krym je
Ukrajina

КИЇВ ПІСЛЯ ПРАГИ

Не лише про Майдан
та мову, а й про сміття
чи бездомних собак,
маршрутки й таксистів,
забудовників і каву,
велодоріжки й парки
та й загалом про зміни
в українській столиці –
у враженнях про вісім років
життя у спецрепортажі
з Києва

А також у номері:

Святкування Дня Незалежності
в Стромовці, новий веб про чехословаків у Гулагу, про Білорусь
та те, що чекає Лукашенка, велике
прибирання Карпат від сміття,
падіння військового літака під
Чугуєвом, чи є Угорщина добрим
сусідом? – та інше

Діти й дорослі радо
фотографуються на Пейзажній
алеї в центрі Києва, пішохідній
вулиці, оформленій скульптурними
котів та іншими витворами
мистецтва дизайнера
Констянтина Скрипучього. Фото
О. Лівінського, 2014.

Стромовський «Диван» приймав українське свято

Гості та учасники свята Незалежності в Стромовці. Фото Зденка Жалского

У неділю, 6 вересня, в кав'ярні-амфітеатрі «Диван у Стромовці», що у празьких Голешовицях, о 15.00 розпочався святковий концерт різноманітних колективів та виконавців української громади Чехії з нагоди відзначення Дня незалежності України. Уже традиційний захід організували спільно громадські спілки Українська Ініціатива в ЧР, Українська профспілка в ЧР, Український Народний Дім в ЧР, Асоціація української громади в ЧР, Українська Європейська Перспектива, за гастрономічного сприяння ресторану «Аквабела» й кількох активісток, які наварили борщу й наліпили смачних вареників, таких як Галина Андрейців, Катерина Скрипник та ін., які також пропонували до придбання духовну страву – книги, диски, сувеніри тощо. Шанувальники української культури в чеській столиці змогли зібратися разом вперше за тривалий час у такій великій кількості – кілька сотень осіб – саме у переддень повторного запровадження карантинних обмежень. Свято розпочалося виконанням славена – «Ще не вмерла України ні слава ні воля», згодом гостей та учасників свята привітав посол України в Чехії Євген Перебийніс. Всі також хвилиною мовчання вшанували загиблих українських воїнів у сучасній війні з Росією. У концертній програмі виступив дитячий колектив «Світоч», що діє при Товаристві українців у Чехії «Берегиня». Святкова композиція була присвячена 50-річчю пісні Володимира Івасюка «Червона Рута». Зачаровували юні солістки Христинка Росоловська, котра виконала «Три поради», Аня Росоловська («Бабусина вишиванка»), Марійка Коценко («Ліхтарики»), Катеринка та Настя Коценко («Я – маленька укра-

Учасники «Берегині» готуються вийти на сцену. Позаду – модератор заходу Богдан Райчинець з гурту «Ігніс». Фото Зденка Жалского.

їнка»), дует Христинки Росоловської та Володимира Бориса драйвово заспівали «Добрий ранок, Україно». Наталка Шерегелій неперевершено та потужно виконала легендарну «Червону Руту». Далі виступили вихованці Культурно-освітнього центру «Крок». Казку «Язиката Хвеська» заграли Злата Конончук й Анастасія Гуцуляк, віршика про маму розповіла Ярослава Студеняк, новою гуморескою смішив Станіслав Рішко, виступали й інші дітки... Далі вже на сцену вийшли доросліші учасники творчого колективу «Джерело», Ілона Павлів, Вікторія Волощук та сестри Христина й Марія Болеховські, заслужені артисти Украй-

Співають Вікторія Волощук та Христина Болеховська, «Джерело». Фото Зденка Жалского.

ни Антоніна Осипчук та Павло Бубряк, виконавець української та чеської пісні Томаш Шидловський, фронтмен гурту Ukrapol's Олег Люклян, артист української естради Володимир Стасюк, гурти «Ігніс», «Забава», «Десять струн». Українці жваво й весело спілкувалися, дискутували, співали пісень, знаходили нових друзів, а деякі навіть вирушили на пошуки нових пригод. Свято тривало до пізнього вечора, доки не почали діяти карантинні обмеження, й учасники розійшлися у добром настрої.

Вл. інф.

Початок навчального року маленьких українців Чехії

Школярі празького «Ерудиту». Фото прес-служби посольства України.

Перший дзвоник пролунав 12 вересня в суботній українській школі «Ерудит» у Празі. Уперше – для першокласників, востаннє – для випускників. Школярів, учителів та батьків дітей привітав посол України в Чехії Євген Перебийніс. Він подякував батькам за рішення віддати дітей до української школи, яка включена у систему Міжнародної української школи й видає атестати державного зразка України, та побажав дітям та вчителям успіхів у навчанні та нових вражень. На святковій лінійці лунали урочисті пісні, привітання та теплі слова. Це було справжнє свято для всіх, хто

й за кордоном зберігає в серці Україну. Веселий та насичений день відкритих дверей відбувся у Культурно-освітньому центрі «Крок», у якому також з вересня розпочалися заняття. Нові маленькі учні отримали подарунки, виконали веселі завдання та зробили гарні фото у тематичному фотокуточку. Суботні заняття розпочалися і в Українському культурно-освітньому центрі у місті Брно. Тут діти вчать грамотно говорити та писати українською мовою, отримують базові знання з краєзнавства та української літератури.

Вл. інф

Початок занять у «Кроці».

Дні культури у Градці Краловому

Вже 8-й рік поспіль у вересні в Градці Краловому проходять Дні української культури, які організовує Регіональне українське товариство Східної Чехії під керівництвом Наталії Доценко. Цього року свято розпочалося відкриттям 18 вересня в конгресовому центрі «Алдіс» виставки картин українських художників Олександра Оніщенка та Олександра Безуглова. 19 вересня на традиційному концерті «Музика мого серця». Попури з українських народних пісень та мелодій виконали учасники творчого колективу «Радість», також свою творчість представили Павло Бубряк й Олег Люклян. Привітали учасників та гостей свята гетьман Кралоградецького краю Їржі Штепан та очільник українського дипломатичного представництва Євген Перебийніс. Тривали Дні української культури в Градці Краловому до 3 жовтня. Їхні відвідувачі могли по-

бачити майстер-класи від Олександра Оніщенка, виставку вишиванок у Музеї Східної Чехії, концертну програму у Шпіндлеровому Мліні.

Вл. інф.

Виступ колективу «Радість» у Градці Краловому. Фото прес-служби посольства України.

СКОБ! Празький «Пласт» запрошує

Празькі пластуни починають свої осінні сходи. 18 вересня тут стартував початок пластового року, а з 6 жовтня станиця українських скаутів розпочинає заняття у своїй домівці у мікрорайоні Виногради, а також ззовні, в різних красивезних точках Праги. Та найважливіше те, що празькі пластуни набирають нових дітей як віком до 16 років, так і понад. Заняття (сходи) проводитимуться кожної другої суботи, але, можливо, і частіше. Під час сходів пластуни спілкуються, грають в різні пізнавальні ігри, вчать та дізнаються багато нового. Дізнатися більше про організацію можна на сторінках української організації plast.org.ua, а чеської станиці – на її сторінці у соцмережі facebook «Пласт Чехія», яку станична сестричка Наталія Дубаневич обіцяє активно оновлювати. Сильно! Красно! Обережно! Бистро!

Вл. інф.

Українська версія проекту «Чехословаки в ГУЛАГу»

24 серпня Інститут досліджень тоталітарних режимів відкрив англійську, українську та російську версії веб-проекту «Чехословаки в ГУЛАГу». Цей веб-сайт є результатом співробітництва чеських, українських та російських істориків та архівістів. Він пропонує закордонній громадськості та фахівцям результати досліджень документів про політичні репресії у Радянському Союзі, спрямовані проти вихідців з Чехословаччини. На сайті опубліковані біографії чеських авторів спогадів про табори, інтерв'ю зі свідками, які пережили ув'язнення в таборах ГУЛАГу, посилання на наукові та популярні статті, видання, виставки, відеозаписи бесід і документальні фільми, що були зняті ІДТР, а також посилання на проекти, пов'язані з темою репресій. Керівник проекту, історик ІДТР Адам Граділек каже, що опублікована на сайті фотогалерея постійно актуалізується, проте вона представляє лише малу частину тисяч зібраних документів. Дослідженнями репресій проти

чехословацьких громадян та осіб чеського походження в СРСР Інститут займається з моменту свого заснування в 2008 році. Співробітники ІДТР записали десятки інтерв'ю зі свідками і родичами жертв радянських репресій, а також придбали ряд документів, фотографій і рукописів спогадів з родинних архівів. Особливо активно дослідження проводяться в Україні, де відкриті для цього архіви, зокрема у Львові та Ужгороді, де оцифровуються документи з усіх регіонів України. Це тисячі слідчих справ репресованих біженців від нацизму з території Чехословаччини в 1939-1941 роках, документи сотень розстріляних у 1937-1938 роках, осіб, котрі були насильно вивезені до Радянського Союзу після 1945 року. У Російській Федерації всі дослідження були зосереджені в державних архівах Москви і Свердловської області. У Росії партнером ІДТР є Міжнародна організація «Меморіал».

Вл. інф.

Український центр у пражському Радотіні

28 серпня в мікрорайоні Радотін на околиці Праги відбулося відкриття Центру гуманітарної допомоги Україні. Ініціатором та реалізатором проекту став чеський волонтер Петр Оліва, який практично від початку російсько-української війни займається збором та особистою доставкою українським військовим та дітям з прифронтової зони Донбасу гуманітарної допомоги, отриманої від чеських благодійників. Свою діяльність він зосереджував раніше на півдні Чехії, однак тепер у нього з'явилася можливість займатися нею більш централізовано. Сприяння

в отриманні приміщення для Центру було надано міською частиною Прага-16, зокрема мером цього району Карелом Ганзліком. Петр Оліва разом з дружиною, дітьми та кількома друзями понад два місяці наводив лад у приміщенні старої, давно не використовуваної котельні, за оренду якої, утім, відводиться лише символічну плату. Новий центр буде слугувати не лише як збірний пункт гуманітарної допомоги, а й як інформаційний центр, де місцеві мешканці зможуть отримати правдиву інформацію про російську агресію проти України, а також галерею для

різноманітних тематичних виставок. На відкриття центру завітало чимало пражських активістів, які вже тривалий час підтримують Україну, а також дипломати посольства України, які подякували пану Оліві та міській частині Прага-16 за підтримку.

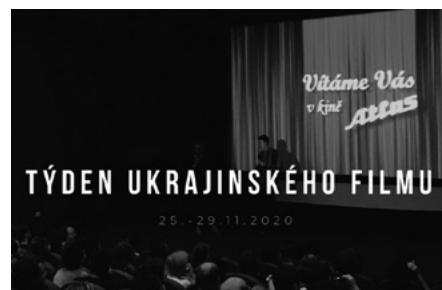
Вл. інф.

Прага побачить українське кіно

Тиждень українського кіно планується провести наприкінці листопада цього року у Празі. Щоправда, наразі невідомо, чи дозволить це епідеміологічна ситуація, а також чи організаторам вдасться зібрати необхідну фінансову суму, необхідну для організації «Тижня». На цю їхню четверту річницю підготували перегляд найновіших та найцікавіших художніх та документальних стрічок, однак у зв'язку із «коронакризою», яка тягне за собою кризу фінан-

сову, засобів для цієї події вкрай не вистачає. Тож якщо у Вас є зацікавлення і бажання допомогти перегляду українського кіно у Празі, Ви можете допомогти, перерахувавши організаторові фестивалю спілці «Рута» будь-яку суму на рахунок 197021410/0300. Початок акції запланований на 25 листопада, завершення – 29 листопада, однак термін може бути відкладений, якщо карантинні заходи будуть посилені.

Вл. інф.

Все це абсолютно нове та інше!

З Владиславом Яндюком, членом уряду Білорусі в екзилі, про те, що, напевно, йому доведеться залишити посаду

РОЗМОВЛЯВ: Іржі ПЕНЯС

Двадцять чотири роки тому Владислав Яндюк зібрав сім'ю, сів до автомобіля й вирушив у дорогу. Він зупинився лише у таборі для біженців поблизу Біліни. В останню мить він отримав попередження, що міньське КДБ готує рейд на опозиційних активістів, і йому довелося їхати. Протягом багатьох років я раз по раз вирушаю із Владом на прогулянки околицями Праги. Мої знайомі звертаються до нього, коли їм потрібно полагодити комп'ютера. Тепер настав час звернутися до нього із запитаннями – що ж усе-таки відбувається у нього на батьківщині?

Владислав Яндюк народився у 1968 році у Вітебську. Навчався на хімічному факультеті Білоруського державного університету. У 1990-х роках він брав активну участь в опозиційному русі «Відродження БНФ». Брав участь у публікаціях різних видань: «Комп'ютерна практика», «Вільне слово», «Вітебський блокнот» тощо. У 1997 році під загрозою репресій він покинув Білорусь і згодом отримав політичний притулок у Чехії.

Це далеко не перший протест у Білорусі. Чим все-таки ці демонстрації відрізняються від інших?

Це абсолютно нове та інше! Завжди на попередніх виборах люди більш-менш визнавали, що, ймовірно, Лукашенко переміг. Хоча він насправді ніколи не мав вісімдесяти відсотків голосів, як офіційно заявлялося, але якусь ту половину все-таки мав. А попередні протести мали на меті принаймні розголотити, що є люди, які не сприймають спосіб проведення виборів у Білорусі – тобто масову пропаганду, навмисне влаштування невігідних умов для опозиційних кандидатів, а іноді і репресії.

Владислав Яндюк під час інтерв'ю Мартіну Веселевському на сервері «aktualne.cz» 17 серпня 2020 року.

Але інакше це було безнадійно, бо всі визнавали, що достатньо людей дійсно голосували за нього і справді підтримували його. Однак ця підтримка, очевидно, вже давно ослабла. З одного боку, все менше людей ходило на вибори, а з іншого – він справді швидко втратив підтримку. Тож новинкою є те, що пані Ціханоуска виграла ці вибори. Причому з відривом.

Але звідки ти це знаєш?

Тому що там, де голоси рахувалися справедливо, вона має сімдесят, іноді навіть вісімдесят відсотків голосів. І немає підстав думати, що десь інде це було інакше. Більше того, це було помітно і зрозуміло під час тих виборів. Люди йшли на вибори із зовсім іншим виразом і настроєм, ніж раніше. Уже в чергах перед дільницями говорили, що йдуть обирати Свету, тобто пані Світлану, а не Лукашенка. І раптом вони дізнаються, що Лукашенко

переміг з вісімдесятьма відсотками! З них що, роблять дурнів? А до того ж, оця необґрунтована жорстокість, яку демонструє режим... Все це означає, що його хапають спазми і він вже не вірить сам собі. Не дивно, що це розлючує людей. Протестують вже не лише традиційні опозиційно налаштовані люди, які знають, що міліція переслідуватиме їх і, можливо, буде гамселити. Зараз на вулицях стоять справді звичайні люди. Я думаю, що це переломний момент. Вони справді йшли захищати свої голоси. Бо те, що опублікувала офіційна виборча комісія, їх глибоко образило. До речі, її роками очолює жінка, яку надзвичайно жаль. Її називають Борщеваркою, бо якось вона сказала, що жінка повинна готувати борщ вдома, а не турбуватися про політику.

Чи мають учасники акцій чітке уявлення про те, чого вони хочуть? Чи

Фото з «Радіо «Свобода», 2 листопада 2012 року, підпис подаємо білоруською мовою: «Праскія беларусы ўшанавалі памяць айцоў-заснавальнікаў БНР. Паўтара дзясятка беларусаў узялі ўдзел у адзначэнні Дзядоў на Альшанскіх могілках у Празе. а.Андрэй Абламейка правёў урачыстую службу ля магілы Васіля Захаркі і Пятра Крэчэўскага, напрыканцы ўдзельнікі прасьпявалі «Магутны Божа».

лише просто відставки Лукашенка? Звичайно, але перш за все – це визнання фальсифікації виборів. Цього хочуть також і робітники. Це нове. Кожна подібна диктатура завжди ховається за робітниками і страшенно боїться, що може втратити їх. І це щойно сталося. В Інтернеті є кадри – на фабриці стоїть кілька сотень робітників. Керівництво приходить до них, і бригадир цих робітників каже: «Хай підніме руку той, хто голосував за Лукашенка, обіцяємо преміювати за сміливість». Кілька рук справді піднялося. Люди аплодують. «А тепер ті, хто голосував за Свету...» Озивається могутнє «ура». Це неможливо сфальсифікувати.

А чому за Лукашенка голосували раніше? Що змінилилося? Якщо сказати одним словом: набрид. Люди вже втомилися від нього. Їм вже його достатньо. Економічна ситуація погіршується, режим просто вичерпав свої резерви, і люди мають можливість все порівнювати. І потім – Лукашенко «на корону натяг корону». Як відомо, він заявив, що ніякого коронавірусу не існує. А потім сам сказав, що захворів на нього. Цим всім зробив себе нестерпним. Загнав себе у ситуацію, коли з посади може вийти лише ногами вперед.

Якщо Лукашенко є таким диктатором, чому він проводить вибори? Бо на них отримує свою легітимність. І доволі довго це все йому сходило з рук. Він був президентом, обраним народом, це була його основна теза.

І чому це у нього так довго працювало? Слід визнати, що Лукашенко є дієздатним соціальним популістом. І вмів добряче маніпулювати. Там комусь додав, там у когось забрав, там комусь щось пообіцяв, там іншому погрозив. Когось наказав заарештувати, іншого підвизив.

Чи є у нього кров на його руках? Сто відсотків. У 1990-х роках було здій-

снено низку політичних вбивств, очевидно, за його вказівкою.

Чи міг би він порівнятися з Піночетом? Я б тут не заглиблювався, я не так добре знаю історію Чилі. Там теж траплялися жahlivi речі, людей викидали з гелікоптерів. З іншого боку, Піночет був правим диктатором, він провів деякі економічні реформи, залишив країну в гідному стані, цього не скажеш про Лукашенка...

Але рівень життя в Білорусі також зріс за останнє десятиліття. Я цього не заперечую. Але питання в тому, наскільки це заслуга Лукашенка. Це також про те, з якого рівня він піднявся. А в Білорусі рівень життя був дуже низьким.

Хто така пані Ціхановська? У неї є якась програма? Це дуже симпатична дама, у якої дуже проста програма. Вона полягає в тому, що вона не є політиком. Вона взялася за політику замість чоловіка, який сидить у в'язниці саме за політику. Вона говорить просту річ: Коли мене обєруть, я обіцяю звільнити всіх політичних в'язнів, і протягом шести місяців відбудуться чесні парламентські вибори, де люди зможуть вільно обирати.

Це гарно звучить, але чи буде з кого обирати? Чи існує політична альтернатива? Дійсно, не так вже й великий вибір. Люди зі старої традиційної опозиції або емігрували, або відійшли і не мають великого впливу. То тут, то там вони пишуть щось в Інтернеті, або їх десь почують, або пишуть книги. Політичне життя там фактично зникло за останні двадцять років. Частково через репресії, а частково тому, що опозиції не вдавалося вплинути на людей. Тож вона здебільшого розчаровано відійшла.

Це нагадувало радянські часи? Або нормалізацію у Чехословаччині? Парадоксально, але це у чомусь було ще гіршим. Поясню чому. Радянські режими спиралися на якусь ідеологію, яка проповідувала гуманізм, прогрес і подібні речі. Вони, звісно, були лише суцільною теорією, але режим повинен був робити вигляд, що намагається її дотримуватися. Однак це загнало його у глухий кут, куди прийшли різні реформатори, такі як Дубчек чи Горбачов. А також була певна законодавча база, закріплена в міжнародних договорах, на яку могли посилатися дисиденти, різні оті гельсінські групи правозахисників. Хоча режим переслідував їх, але йому було це незручно. Режим Лукашенка не був зобов'язаний нічим таким себе стримувати. Він просто не прийняв жодних правових норм, і все. І опозиції не було за що зачепитися.

Отже, це була чиста диктатура?

Не знаю, чи чиста. Наприклад, Лукашенко не закривав кордон. Тож якщо комусь у Білорусі не подобалось – то ходіть з Богом, вас тут ніхто не тримає, сміливо виїжджай. Таким чином режим позбувався опозиції та людей, які могли з ним не погоджуватися. Насправді це його зміцнювало. Комуністичні режими не допускали такого, намагалися переконати світ, що у життя у них – найкраще, і немає причин кудись їхати. Лукашенко таким не переймався.

Коли Лукашенко прийшов до влади у 1994 році, хіба це не сприймалося людьми як захист від хаосу, в який впала решта Радянського Союзу? Ні, цей епос стосувався чогось іншого. Білорусь, на відміну від Росії чи України, не кажучи вже про Прибалтику, у десоветизації була дуже запізнилою. Там, на відміну від решти напіврозпадного Союзу, старі структури залишалися при владі. Отже, молодий і відносно безкомпромісний Лукашенко міг розглядатися як такий, хто принесе рух та зміни. Незабаром це виявилось ілюзією. Але тоді, у 94-му році, люди йшли обирати його зі світлими обличчями, з надіями, що ось він, саме він. Тепер, можна сказати, тим самим людям він вже оскому набив.

Так, це вже багато разів описана «осінь патріарха». Але як щодо російського впливу? І насамперед: білоруси настільки відрізняються від росіян? Дивися, це вже на доволі довгу лекцію. Я б сказав, що так. Й існування незалежної Білорусі зробило вагомий внесок у це, навіть якщо це існування пов'язане з Лукашенком. Хоча він намагався максимально придушити білоруську ідентичність, але не зміг досягти успіху, оскільки вже існувала ота держава. Люди, які всередині 1990-х погодились із ним про збереження білоруського радянського прапора і герба, хоча і без серпа та молота, зараз піднімають червоно-білі прапори незалежної Білоруської Народної Республіки 1918-1919 років, ніби вони завжди з цим прапором були солідарні.

Ти не боїшся, Владиславе, що Путін втрутиться? Ти ж знаєш, боюся. Це лише чотириста кілометрів від Москви, і вони можуть сказати, що «ми не можемо допустити громадянської війни так близько, ми повинні допомогти білоруському братньому народові». Цього не можна виключати. В Мінську з'явилися банери: «Путіне, ми впораємося самі». Сподіваюся, все складеться саме так.

Чи зможе Лукашенко залишитися в Білорусі після передачі влади? Адже Піночетові гарантували безкарність. Я досить сумніваюся в цьому. Як тіль-

ки він впаде, його доведеться віддати під суд. Я не уявляю, щоб він зміг повернутися. І найголовніше, що він уже скомпрометований, я не уявляю, що він отримав би статус недоторканного сенатора чи чогось такого. Я думаю, що він хоче протриматися до останньої хвилини, а потім спробує втекти з країни.

Наскільки він може покладатися на військових? Я не думаю. Сама армія не надто функціональна. Швидше, можна сказати, що це відділення російського Генерального штабу. Я сумніваюся, що вона хотіла б якось надто піклуватися про Лукашенка.

А міліція? Це також непевно.

То хто його тримає? Сільська місцевість? Я б теж цього не сказав. Білорусь – досить урбанізована країна, і в сільській місцевості живе не так багато людей. Лукашенка тримає безпосереднє оточення, і, можливо, регіони на сході, які традиційно є вологішими.

Це через вплив Росії? Так, можна так сказати. Загалом, чим далі на схід, тим пасивніші люди.

На заході на них впливає близькість до Польщі? Це правда, поруч з Мінськом найактивнішим містом є Гродно, це дуже польське місто, там багато людей розмовляють польською, їдуть туди працювати, мають польське коріння.

Після українського Майдану прийшло протверезіння, і є люди, які кажуть, що там ситуація стала гіршою. Чи не загрожує щось подібне Білорусі? Україна є іншою, і її не можна порівнювати з Білоруссю. Це набагато більша країна з абсолютно іншою структурою промисловості. Білорусь не має таких нещасних регіонів, як Донбас, або спірних територій, як Крим. Ментальність інша. Білорусь набагато зрозуміліша, організованіша, це справді така маленька країна. Там могло б бути приємно.

У вас там гарна природа, Біловезький ліс, трясовина і болота... Так, природа приємна, хоча і дещо одноманітна, гір немає, але багато озер і лісів, насправді іншого майже немає. Людей там теж мало, хоча достатньо, щоб змусити все це функціонувати. Але на жаль...

Білорусь насправді є епіцентром того, що Тімоті Снайдер у своїй книзі назвав «Кривавими країнами». Це все ще відчувається у цій країні? Звичайно. Після Другої світової війни Білорусь була найбільш постраждалою країною за кількістю жертв. Звичайно, що це вплине на країну. Було цілком

винищене єврейське населення, яке складало значну частину населення міст. У Вітебську, на батьківщині Марка Шагалла, до війни проживало до сорока відсотків євреїв, а після війни – близько трьох відсотків. Довго після війни країні не вистачало чоловіків, на одного чоловіка припадало п'ять жінок. Ця проблема вирішувалася масовою міграцією з Росії, Сходу та Півдня, особливо військових пенсіонерів, тому можна уявити, що це зробило із населенням. Виникла так звана радянська людина.

Про що Світлана Алексієвич пише у своїх чудових книгах... Пригадую, як на початку 1990-х від своїх знайомих, які прилетіли до Мінську, чув, що їм в аеропорту під час контролю казали: Чьто ви здесь хатіте? В Белорусії нічого... Прикордонники насправді мали рацію. Іноді я теж так жартую. Кухня не дуже, пиво погане, пам'ятки знищені. Така земелька. Але люди там відносно освічені, на східні звичаї доволі працьовиті, відповідальні та цивілізовані, порівняно з росіянами ставляться один до одного доволі гідно, що людина помітить, якщо має можливість порівняти. Там працює доволі багато невеликих технологічних компаній, у Мінську вже є цілком пристойні ресторани та кафе. Однак двадцять шість років Лукашенка не сильно сприяли якомусь розвитку.

І там нібито чисто. Порівняно з Росією. І навіть з нами. Так, Білорусь є, можна сказати, більш цивілізована форма Росії.

Якщо говорити про порівняння: у чому різниця між Лукашенком та Путіним? Путін – такий російський царьок, маленький цар. Він функціонує у набагато складнішій системі, там все величезне, заплутане, різноманітне, нескінченне – і це наддержава, тобто вона однозначно хоче бути такою. Але Білорусь такою не є навіть приблизно. Там можна доволі легко зорієнтуватися. Отже, Путін мав і має все набагато складніше. Йому довелося витратити набагато більше інтелекту, емпатії, тактики та стратегії, ніж Лукашенкові, щодо інтелектуальних здібностей якого немає жодних ілюзій. Він насправді є таким собі сильним придурком. Придурком із сильною інтуїцією та жагою влади. Довгий час обоє якось поважали один одного, при чому більше з того користав Лукашенко. Його називали «нафта за поцілунки». Тобто Росія нам поставитиме нафту, а ми їх за це обійматимемо. Але це поступово згасло, і Путін став суворішим. Просто поцілунків йому було недостатньо, він став хотіти грошей. А їх Білорусь перестала мати. Можна сказати, Лукашенко побудував

всю свою економічну модель на викручуванні тих, хто був готовий йому щось дати. ЄС хоче якось підтримати Білорусь? Чудово, ходіть сюди. Такими самими були відносини і з Росією.

Але ж, безперечно, Росія має в Білорусі свої стратегічні інтереси. Так, у Білорусі є радіолокаційна станція. Мене потішило, коли тут, у Чехії, деякі люди повстали проти проекту американської радіолокаційної станції у Брдах, коли росіяни таку вже мають давно біля міста Барановичі, неподалік від польського кордону. Але нікого це тут насправді не турбувало. Водночас це гігант зі старою технологією 1970-х років, він схожий на гідроелектростанцію, величезну стіну, вздовж якої весь час тече вода, бо все це потрібно охолоджувати. Раджу знайти це на картах Google.

Коли, Владиславе, ти востаннє був у Білорусі? Вже минуло двадцять чотири роки. 26 квітня, саме була річниця аварії на Чорнобильській АЕС, ми сіли в машину о шостій годині ранку, і з тих пір я там не був.

Чи повернувся б ти туди, якби зник Лукашенко? Навряд чи. Я вже надто «емоційно порушений». Я думаю, що я тут вже ідеально інтегрований, тому у мене немає причин звідси їхати.

Але ти член уряду в еміграції... Так, такий уряд існує з 1918 року, коли Білорусь була анексована Радянським Союзом... Кожен уряд в еміграції має лише одне завдання: привести країну до вільних виборів, а потім розпуститись. Тож, сподіваюся, я доживу до цього.

Автор є редактором тижневика «Ехо24»

Вже понад місяць тривають протести в Білорусі, до яких вдалися і жінки. Режим Лукашенка жорстоко розправляється із демонстрантами, омонівці затримують сотні людей, б'ють, знущаються з них, виганяють з країни і погрожують відібрати майно та дітей. Лукашенка президентом не визнали декілька країн світу.

КИЇВ VERSUS або POST ПРАГА

Дещо про досвід проживання в столицях – чеській та українській

ТЕКСТ: Олекса ЛІВІНСЬКИЙ

Вісім років тому, у серпні 2012 року, випала нагода переселитися до української столиці. Про те, як виглядає життя і стиль життя у Києві, ілюзій я не мав, бо ж з дитинства часто їздив до родичів в Київську область, згодом і на всілякі курси чи у різних справах... Та все ж після дев'яти років проживання у столиці чеській «безтурботній» з її добрим пивом, спокійним (порівняно) ритмом життя і чітким графіком «емгаде»¹ була певна тривога – чи не є це місто іншим, ніж я собі уявляю? Мені ж то все одно, бо ж ще пам'ятаю, де і як продаються жетони у метро чи що перекусити завжди можна перепічкою на розі Хрещатика й вулиці Хмельницького і що не варто брати близько до серця грубощі габаритних продавщиць гастрономів, водіїв брудних маршруток або нахабних вокзальних таксистів.

Але ось дитинка півторарічна росте, вона ж ледь навчилася ходити... До якого лікаря її вести, якщо вона, не дай Боже, впаде із іржавої совкової гойдалки? Як записати її до садка? Чи не зрусифікується вона, зрештою, серед тих діток, батькам яких «какая разніца»?.. Бо ж у чеській столиці чеська мова – це нормально і природно, а от у столиці українській українська мова – це щось таке екзотичне, «приїждже», при її повсякденному вжитку в крамницях, у транспорті чи деінде в побуті наштотхується на бурмотіння

¹ **Емгаде** (від чеського скорочення MHD – Městská hromadná doprava) – система міського громадського транспорту в Чеській Республіці.

„Бабця класична“ – улюблена для дітей скульптура у парку імені Шевченка, авторка Анна Кисельова, фото 2012 року. Позаду видно багатопверхову новобудову в самому центрі Києва.

то про «історическі словівшіїся в го-раде абстаетельства», то про закон Ківалова-Колесніченка, і навіть про «панаєхавших-тут» «западенцев» і «се-лян». Та й, зрештою, українську у Празі почуєш частіш, ніж у Києві... Київ нас, свіжих (певною мірою) (ре) емігрантів з Праги, зустрів зливовими дощами та аж до нудоти «стабільним» януковичівсько-азаровським рухом в нікуди. Таксист – звісно ж, неліцензований – тут міг годинами тупо сидіти у іржавих смердючих «Жигулях» і чекати на якогось наївного пасажера, якому заламував ціну 150 грн (або 400 крон на той час) за два кілометри поїздки. У лісі та парках – розкидане сміття, сортування практично не про-водилося. Увечері на вулицях та під-

земних переходах було темно, багато де не працювало вуличне освітлення. Для оренди пропонувалися квартири всуціль із гіпсокартоном або пишно-банальним «євроремонтом». Через кілька днів після приїзду нам навмисне хтось пробив два колеса нашої маленької «Мазди» на чеських номерах – напевно, заважали якомусь крутому «Лексусу» із номерами 7777 виїхати із прилеглого гаража. І до лампочки, що у салоні дитяче крісло. Тож довелося терміново розшукувати домівку ще й для автівки – зрештою, їй довелося кілька років проживати у бляшаній будці з написом «Monster garage» на краю всипаної сміттям вулички з подібних будок за руїнами старовинного будинку.

Київські «точки»

І все ж, у цьому місті було чимало рідного, людяного, милого, фольклорного й неповторного. Хрещатик ще з початку 1990-х закривали від руху автомобілів на суботу та неділю, інколи навіть на вечір п'ятниці – і ми собі казали, що «Авто*мат»² про таке може лише мріяти. Швидко попоїсти борщем і варениками можна було у дещо шароварній, але затишній та дешевій «Пузатій Хаті», де, правда, в дитячій кімнаті весь час крутили російський мультсеріал «Маша і медведь». Якось я там вимкнув звук телевізора, але прийшли дівчатка шкільного віку і стали вголос дослівно дублювати діалоги – тобто вони з дитинства знали напам'ять цю нахабну «Машу». В книгарні «Є» регулярно про-водилися цікаві демократичні зустрічі з інтелектуалами і водночас можна було придбати цікаву книжку українською мовою, наприклад, про серію арабських революцій. Було приємно бачити величезні черги освічених україномовних людей на «Книжковий арсенал» у «Мистецькому арсеналі» біля Лаври. Модерно фольклорні акції відбувалися у музеї «Мамаєва Слобода» – це невеликий приватний скансен на Відрадном, де на «Зимовій «Країні Мрій» можна було подивитися на гостру сатиру «Політичного Вертепу» Сашка Лірника й загалом послухати україномовних виконавців. Цікавих людей можна було зустріти у кнайпі «Купідон», яка, правда, була геть засмаленою цигарковим димом аж до самої заборони палити у закладах харчування, тобто до грудня 2012 року. Як на диво, ці заклади самі ж почали доволі масово і ретельно дотримуватися цієї заборони – і ми тоді навіть жартували: о, Європа суди прийшла навіть раніш за Чехію!

Утім, відчувалося, що на державу люди все одно не покладають особливих сподівань. Це стало помітно під час великого снігопаду наприкінці березня 2013 року. У Києві тоді «господарював» януковичівський «гауляйтер» Попов, який того дня опинився чомусь у затишному Відні. Комунальні служби міста були геть паралізовані, і доки начальство розбиралося, хто винуватий, що робити і кого звільняти, багато киян цілком безкоштовно допомагали один одному – прокопували стежки й проїзди, сильніші машини витягали менші, підвозили, координуючись через соцмережі... Знайомі чехи казали, що це нагадує солідарність пражан між собою після повені серпня 2002 року.

² **Авто*мат** – чеська громадська організація, яка виступає за чисте міське середовище, підтримує розвиток громадського транспорту, пішохідного й велосипедного руху, й розумне – якомога менше – використання автомобілів.

Архівне фото 2013 року. Остання демонстрація комуністів перед пам'ятником Леніну в Києві. Вони довго оберегали свого вождя, доки він не впав під час Євромайдану у грудні 2013 року. КПУ згодом була заборонена.

Десь тоді, мабуть, в Києві вже зароджувався волонтерський рух і починало «пахнути Майданом». Але і тут не обходилося без «бариг, які наживаються» – тих же таксистів, які вдєсятеро піднімали ціни, або двірників, які знахабніли і здавали в оренду навіть... лопати.

2013: Білоруським шляхом

Влада демагогізувала про «євроінтеграцію», але насправді тяжіла до Росії, що неозброєним оком було помітно. Їй різні альтернативні процеси не надто подобалися, і то тут, то там відчувався наступ на українське, вільнотомне: то заблокують проведення якоїсь зустрічі («заміновано», «світла немає» і т. д.), то податкова перевірка нагряне, то «Саша стоматолог» (старший син Януковича) бізнес під себе підімне... Російськомовні книжки, газети, реклама, радіостанції, телеканали – все це в Києві лунало з усіх динаміків, екранів та вітрин і впадало в око і у вуха, різні московські лектори, експерти, співаки, гурти гостювали по залах і розповідали про «велич російської культури», і про те, які московити розумні й багаті. «Беркут» вже тоді не церемонився із протестувальниками, наприклад, бив навіть депутатів під «Гостинним двором» на Подолі на початку того ж 2013 року. Зародження явища «тітушків» у травні того року на вулиці Великий Житомирській сталося просто перед моїми очима – тут агресивний гурт гопників спочатку «бикував» перед прихильниками опозиції, а потім накинув на пару фоторепортерів. Їх, дворових «спортсменів», цих «крутих пацанів з району» взагалі най-

більше дратували журналісти як щось таке «західне», свобода й демократія для них були ніщо інше, як «гейропа» та «фашисти». Звісно, найбільше дратували їх українська мова, вишиванки, тризуб на майці чи навіть окуляри («ботанік, да?»).

На сході країни проросійські сили вже відчували себе господарями: влітку, коли ми їхали на азовське узбережжя, уздовж доріг Одещини, Миколаївщини, Херсонщини зустрічалися білборди із закликами... об'єднати Росію, Україну й Білорусь в одну державу, мовляв, «вместе ми сіла». «Ага, пакажем ім кузькіну мат», – іронізував про себе я, згадуючи, що в совковому колективі завжди було важливо «поставити себе», «щоб усі боялися», «щоб поважали». «Цій країні непросто буде захити так, як Чехія, де з посмішкою вітаються із незнайомими у під'їздах та у крамничках», – роздумував я тоді, і казав собі, що починати треба із себе. Та «стягнули на землю» мене тоді двоє жителів залізничного вокзалу запитанням рубя: «Ти чьо либішся, педік ілі абкурілся?» Пригадую день незалежності у 2013 році. Вишиванкова хода, красуні у стильному національному одязі, віницькі троїсті музики, народне мистецтво... І тут... танк Т-34 із червоною зіркою, дивні реконструктори у формах НКВД прогулюються українською столицею. На Хрещатику – «блатно-язычні» модератори продають якісь джипи... Київ тоді посилено наближали до «руського міра» з його «победобесієм» і водночас жагою до «шику».

Перші дні Євромайдану — перед Вільнюським самітом. Студенти закликають залишатися на Хрещатику. Тоді проводилися дві акції — з політиками (також за свободу Юлії Тимошенко) і без них.

Бурхливий Майдан і тиха решта...

На початку буремного листопада 2013 року в переході я зустрів комуністів біля пам'ятника їхньому вождеві на початку Бульвару Шевченка. Вони дуже раділи «швидкому кінцю євроінтеграції», носилися із червоними прапорами й проклинали Ющенка, Захід й «фашистів-націоналістів». Симоненко, котрий Петро, аж надривався у виступі з прокльонами «бендер», «викикав дух Сталіна»... Хотілося заїхати йому просто в пику... Оберегали його три кордони міліції, у тому числі й від його ж прихильників. «Батька б ці кордони не злякали, він же ж ненавидить цих сталінців», – подумав ще тоді я... Але... Наступного дня з дому прийшла звістка про смерть хворого батька... Треба було їхати його ховати, і початок Майдану сприймав наче кризу мереживо цієї нещодавньої особистої втрати. Спочатку це була наївно-студентська, усміхнено-прогресивна спільна акція різних груп, які вимагали у Януковича «підпиши!», та після побиття 30 листопада її характер змінився. Ці люди вже не пішли б звідси без перемоги. На Хрещатику було чимало друзів і знайомих і нових знайомих, я ходив туди мало не щодня – не щоб надто активно брав участь, але мішки зі снігом на барикади носив і речову чи фінансову допомогу від чеських українців передавав. Фотографував. Зустрів там однокурсників і просто однолітків чи колег-випускників Львівського університету. Там був і великий закарпатський намет, де було чимало

знайомих земляків з Берегова, Ужгорода, Мукачева та інших міст. У підземному «Глобусі» вирувало багате, блискуче життя, йшла жвава торгівля дорогими цяцками, чистісінькі кав'ярні працювали собі, як і бутіки на Хрещатику. З них виднілася геть протилежна картина: звалений постамент Леніну, багаття з діжок, польові кухні, де демонстранти варили гречку з тушонкою, а згодом і палаючі шини й водомети... Вся ця маса народу не була, звісно, однорідною, але протягом тих трьох місяців так і не було чути про якісь масові пограбування крамниць, розбиті вітрини, вкрадені товари... Ба більше, до Борщагівки, Святошина чи Троєщини відчуття, що щось відбувається у центрі, доходило малопомітно: місто жило звичним життям, люди ходили на роботу, до кав'ярень і барів. Вдень навіть за 1-2 кілометр від центру, не кажучи за околиці, мало що свідчило про те, що Київ на той час вважався найбільш неспокійним містом Європи: працювали крамнички та супермаркети, проводилося, як завжди, їхнє постачання, їздив за довільним графіком громадський транспорт, ніяких особливих перебоїв з електроенергією, водою чи зв'язком не було, сміття як-не-як, але регулярно вивозилося. Навіть забудова на Десятинному провулку велася, можна сказати, посиленими темпами.

Думали, що державі настав кінець Трирічну доньку ми намагалися тримати осторонь і не стресувати, але вона все чула й уміла вигукнути «Бан-

ду – геть!» або «Україна – це Європа!» Садочок вже був закритий, бо після перших смертей наприкінці січня ситуація на вулицях стала тривожнішою і вихователки не хотіли ризикувати. Ми проживали на Кудрявці, по суті «в тилу» Майдану. Неподалік, біля Покровського монастиря московської православної церкви, часто зупинялися автобуси з паломниками у хустках, переважно з Росії, Білорусі чи Молдови, але й з Румунії, Болгарії й Греції також бували. Тоді, у січні 2014 року, ці паломники все ж почали мати дивний вигляд – виголені молодики у спортивних костюмах, часто з георгіївськими стрічками. Вони вешталися натовпами вечірніми вулицями, голосно ляялись матом і поводитися нахабно. Цим «пацанам з району» могло не сподобатися будь-що – одяг, погляд, коментар... Могли в будь-яку мить безпричинно напасти, а беркутівці, певно лише придивлялися б. Тож залишити доньку не було на кого. У дні масових розстрілів, 18-21 лютого 2014 року, ми зайшли до знайомого чеха, який проживав у центрі Києва, і у якого були знайомі діти такого ж віку. Вони могли разом побавитися, а я хотів піти туди, де в той час потрібна була допомога. Але це трирічне дитя, яке нібито ні про що не чуло і не знало, відчуло, певно, небезпеку, стало в дверях, враз сильно розплакалося, охопило мене рученятами і... нікуди не пустило... Залишити його у такому стані на чужих, хоч і добре знайомих, людей я не міг... Через кілька годин ми всі разом вирушили до сусіднього Михайлівського собору – туди вже приносили поранених і загиблих. Ми помолилися, зробили внесок, але доньку довелося відвести від всього цього. Дорогою безлюдною Пейзажною алеєю я розмірковував про те, що українській державі може прийти кінець, що за кілька днів Янукович приведе сюди путінських головорізів, які, наче банди Муравйова у 1918 році, знищуватимуть всіх їм неугодних... Готувалися навіть їхати в або через Білорусь, бо все-таки це найближча до Києва інша країна... Після захоплення Криму було очевидно, що північний сусід півостровом не вдовольниться: одразу після завершення анексії півострова гіркінці та інші бойовики захопили Слов'янськ з околицями, «трактористи-шахтарі» носилися із російськими прапорами не лише містами Донеччини й Луганщини, а й Харковом, Одесою та іншими містами сходу та півдня України. По місту з'явилися вказівники «укриття», правда, ці ще радянські бомбосховища вже давно були непристосовані до можливого укриття цивільного населення від вуличних боїв чи бом-

бардувань – або занедбані, або переобладнані. Ходили навіть чутки, що Путін планує брати «голими руками» по дві області щотижня, бо ж армія в Криму практично не чинила спротиву... Мабуть, так би й сталося, якби до бою не вирушили добровольці з того ж Майдану і якби Турчинов не наважився оголосити антитерористичну операцію...

Що казали чехи

У той гарячий 2014 рік у нашій орендованій київській квартирі постійно хтось із Чехії або по дорозі до Чехії зупинявся – знайомі і знайомі знайомих репортери, волонтери, водії, медики, активісти, дослідники, освітяни – вже й не пригадати всіх. На якійсь акції знайомимось із молодим хлопчиною – а він і каже: «а ми знайомі, я у вас був у гостях, вечеряв і ночував, у вас такий рудий кіт є». Донька до таких візитів, які бували доволі гучними, була звикла і міцно під них засинала в іншій кімнаті. На кухні виникали бурхливі дискусії на предмет «як вам, українцям, облаштувати Україну». Чимало чехів після Майдану їхали до Києва з бажанням побачити щось на зразок «іншої, демократичної Росії», в унісон з російською пропагандою дуже підтримували «федералізацію», оскільки насправді мало або нічого не знали про українську мову, історію, культуру, суспільно-політичні реалії. Один художник, який дуже не любив ні Земана, ні Путіна, мало не в штики сприймав наміри посилити вживання української мови, мовляв, це – «бандеризація». Активіст дещо лівих поглядів з Брна весь час розповідав, що все потрібно вирішувати на основі референдумів, і не дуже хотів розуміти, що цією ідеєю зловживає Росія, яка намалювала необхідні їй результати такого «народного волевиявлення» для анексії Криму та окупації частини Донбасу. Двоє подібних йому друзів, чеський та польський інтелектуали, при поверненні з тоді ще не захопленого вщент Донецька, виправдовували виникаючих донецьких і луганських бойовиків, їхнє «право на опір», і що Україна, мовляв, якщо вона хоче бути демократичною та європейською, має «услухатися Донбасс», опустити зброю і взагалі стати мало не пацифістською, бо ж «усі хочуть миру», як казав Винниченко свого часу... І, звісно, «Бандеру й УПА засудити за Волинь». І що, мовляв, боротися треба насамперед із капіталістами-олігархами і корупцією – на що я відповів, що якщо сьогодні не захистити цю державу як таку на карті світу, то завтра тут вже не буде ніяких можливостей боротися з корупцією. Ще одна дівчина мала дещо наївну мрію заснувати в Одесі школу

російської мови для чехів. З іншим журналістом пізніше виникла дискусія про роль вже звільненої з російського полону Надії Савченко в українському суспільному житті.

Горілку змінила кава

Київ після Майдану став змінюватися – поступово із сірого, сплячого постсовкового міста стає модерний мегаполіс з усіма своїми плюсами й мінусами. Саме десь наприкінці 2013 року закрився раритет ще радянських часів – брудний темний гастроном навпроти, де ще існували окремі відділи для різних груп товарів, де товста продавщиця кричала «заказуйте!» і, грубіяючи, вміло обажувала на радянських механічних вагах. Через якийсь час там з'явилося блискуче відділення банку «Михайлівський». Після скандального банкрутства цієї структури приміщення колишнього гастроному засяло новими барвами – модною кав'ярню-молочарню мережі «Молоко від фермера» з різними унікальними сирами, запіканками, тортами власної випічки тощо. Майже навпроти монастиря був дивакуватий стрип-клуб для жінок, і його навіть пікетували віруючі восени 2012 року, але все одно реклами цього неподобства було повно по всьому Києву – навіть на «головному екрані країни» Будинку профспілок у 2010-2013 роках. Після Майдану клуб зник, і на його місці після реконструкції виникла концертна зала, де виступали різні, у тому числі й серйозні українські гурти – «ВВ», «Плач Єремії», «Тінь сонця», «Без обмежень» та багато інших. У чергах на ці концерти доводилося стояти й півтори години. Неподалік з'явилися одразу два цілодобових супермаркети, і ми з подивом згадували, що ще якихось три роки тому у цьому мікрорайончику важко було купити навіть свіжого хліба чи м'яса. Біля одного з нових маркетів одразу виникли благодійні візки для бійців АТО – і покупці наповнювали їх хто чим міг. На тлі закликів не купувати російське й підтримувати українського виробника виникали різні ярмарки, де невеликі українські підприємці стали пропонувати киянам власну різноманітну продукцію – одяг, продукти тощо. Учасники таких ярмарків допомагали бійцям і переселенцям. За традиційним принципом «свій до свого по своє» згодом на цій хвилі виник більш комерційний, але не менш стильний і патріотичний проект «Всі. Свої». Він не лише щотижня ярмаркує у презентабельному «Артхоллі» на Десятинній вулиці, а й відкрив великий магазин модних українських брендів на Хрещатику. На його вітринах розміщували різні плакати на підтримку

українських заручників та політв'язнів у Росії. Центр Києва став чимось нагадувати Львів появою нових кав'ярень – оригінальних, затишних, чистеньких, стильних, недорогих, вуличних і звичайних, із різними видами кави і додатків за 20-30 гривень, або різноманітних альтернативних гіпстерських барів, де можна сидіти на вітринах чи кріслах-мішках. Стали популярними кримськотатарські ресторани або заклади з вуличною їжею, наприклад, «Мусафір», відвідуючи які кияни підтримували переселенців з окупованих територій. Виникли також заклади колишніх бійців АТО – наприклад, піцерія «Ветерано». Потрапити у дорожчий ресторан української національної кухні «Канапа» на Андріївському узвозі – щось середнє між музеєм та панською хатою шевченківських часів – не просто: місяця треба заздалегідь бронювати. І, звісно, чимало геть буржуазних закладів для заможних «мажорів» і на найрізноманітніший смак із трізначними середніми чеками. Ці новітні заклади по суті витіснили всілякі «рюмочні», і в результаті, принаймні з центральної частини міста, практично зникли мужики, які ще в буремних дев'яностих полюбляли «остограмитися» у цих наливайках із самого ранку.

Тим не менш, нікуди не зникають традиційні народні «базари», куди приїжджають як землероби або перекупники із херсонськими овочами й фруктами, так і електричкою прості бабусі із села з простою городиною. Є стаціонарні великі ринки, як Лук'янівський чи Житній, так і менші не щоденні, які

«Чортове колесо» на звільненій від машин Контрактовій площі, кава, ярмарки, де «всі свої» підтримують українського виробника, воїнів на фронті і йдемо до Європи — така атмосфера відчувалася у Києві в перші роки після Майдану

Хрещатик у вихідні без автомобілів — така традиція панує у Києві ще з 1990-х років. Місто відпочиває від вихлопних газів, проспектом прогулюються пішоходи, митці малюють, виконавці співають і т. д.

розкладаються у мікрорайончиках, наприклад на Львівській площі чи на розі Гончара й Хмельницького. Атмосферою, хоч і не цінами, вони чимось нагадують празькі «Фермермерські ринки».

Кличкова модернізація

Після Майдану в Києві двічі відбулися місцеві вибори, які виграв Віталій Кличко. Місто та його інфраструктура стали змінюватися. Пригадує, у 2012 році, в самому серці столиці – поблизу загороджених тоді руїн Десятинної церкви – було багато сміття, бігали зграї безпритульних собак. У Пушчу-Водицю ще у 2014 році було аж бридко заходити. Та все ж відтоді занедбані, засмічені парки й сквери поступово оновлюються, добровольці проводять толоки з прибирання територій, та й комунальні служби стали працювати ретельніше. На вечірніх вулицях стало світліше, навіть на бічних. Безпритульних собак стали відловлювати і відправляти у притулки – правда, далеко не завжди з ними вчиняли гуманно, і зоозахисники не раз здіймали скандали. Прокладаються нові тротуари, в тій же Пушчі-Водиці облаштували пляж, дитмайданчик й відремонтували дерев'яний міст. Тепер це справді улюблене місце для прогулянок жителів правобережних околиць Києва. У Старому Києві так само відновлена паркова зона. Московським православним не вдалося захопити фундамент Десятинної церкви – після протестів громадськості його відреставрували й відкрили для відвідувачів. Гора Дитинка, Старокиївська гора, Боричів узвіз, Володимирська гірка – вісім років тому ці історичні території були засмічені й потопали у чагарниках, тротуари були розбиті, ними їздили автівки як заводно. Тепер спокійно в неділю можна взяти дитячий візочок, і від самої Львівської площі пройтися реконструйованою Пейзажною алеєю до новенької стильної Алеї Художників, оцінити нові сходи до Воздвиженської

та біля Андріївської церкви, новий дизайн навколо пам'ятника Святому Володимирові, і, звичайно, відкритий торік пішохідно-велосипедний міст через Володимирський узвіз, який жартома називають «мостом Кличка». Обійшовши Арку «тріснутої» дружи народів, пішохідним мостом через Дніпро можна спуститися до Труханового острова, де на вхідні всі літо 2020 року відбувалося оновлення – прибрали хаотичні МАФи, будки-наливайлівки й не надто гігієнічні ідеальні, залишивши єдину нову крамницю, й будують криту зону відпочинку з дитячим і спортивним майданчиком, скеледромом, арт-об'єктами тощо. А можна зійти й на Поділ – вулицею Сагайдачного аж на Контактову площу, які зовсім і, сподіваємося, назавжди закриті від автомобільного руху у вересні 2017 року. Подібні реновації відбулися й у інших парках – «Перемога», «Совки», «Веселка», «Троєщина», «Куренівський»... Фонтани, нові лавки, лампи нічного освітлення, бруківка, квітники, штучна трава, огорожі, душові з туалетами – все за останніми вимогами ландшафтного дизайну. Почався серйозний підхід щодо сортування сміття – встановили по місту десятки контейнерів для роздільного збору скла, пластику й паперу. Звичайно, на все це йдуть мільйони гривень видатків з бюджету міста, мера часто критикують за нібито піар, зайві витрати, «краще б на їжу» на оце і на ото, «он там недоробили», хтось бачить «відмив коштів» і так далі... Та цими парками тепер прогулюються тисячі киян, їздять сотні велосипедистів (кількість велодоріжок теж поступово зростає), іноземні туристи, яких у «докарантинний» минулий рік в українській столиці побувало півтора мільйона (а карантинні обмеження, сподіваємося, довго вже не триватимуть).

Безсистемна забудова

Та все-таки розвиток Києва має й свої мінуси, і вони, головним чином, відрізняють українську столицю від, наприклад, столиці чеської, де подібне явище навіть важко уявити. Головний з них – це безсистемна забудова коловальних розмірів не лише центральної частини міста. Висотки з понад двома десятками (!) поверхів, які називають «свічками», виростають просто перед очима. Лише неподалік «нашого» Кудрявця за останні п'ять-шість років виросло кілька таких «житлових комплексів» – на Глибочицькій, Коперника, Гоголівській, Гончара та інших сусідніх вулицях. А це – зовсім поруч історичного центру Києва. За деякими з них – шлейф дуже гострих скандалів у мерії, судах чи через протести жителів

навколишніх старих, ще радянських багатоповерхівок – через земельні ділянки, недотримання будівельних норм, протипожежної безпеки, нестачі супутньої соціальної інфраструктури, такої як дитячі садочки, школи, парковки і так далі. Нерідко столітні 2-4-поверхові будинки із історичною архітектурою тривалий час перебувають у занедбаному стані, потім «випадково» горять, якийсь час до будинку привертають увагу активісти, але все, як правило, марно – у забудовників дуже великий вплив, непереборні інтереси і величезні гроші, громадськості їм дуже важко протистояти. І, зрештою, через якийсь час старий будинок загороджують, швидко зносять і риють котлован під чергову «свічку». Не раз ситуація доходила до кипіння, коли кияни демонстрували перед будівництвами, завалювали огорожі, билися із охоронцями, а забудовник проти них наймав бригаду «тітушок». Один із таких гарячих конфліктів у вересні 2016 року спалахнув навіть просто впритул святошинської школи, де навчалася донька – «Київміськбуд» тут хотів звести 25-поверхівку, але жителі навколишніх панельних будинків були проти. Конфлікт тривав понад два тижні, доходило до гучних нічних сварок, рукопашної, запалювання шин і ганчір'я, але у результаті забудовник відступив, суперечка повернулася на бюрократично-судовий рівень. Апетити забудовників не обмежуються історичними будинками – парки і сквери також можуть забудувати, якщо місцева громадськість проґавить дозвольний процес. Пригадує сусідні Павлівський парк та «письменницький» сквер імені Чкалова зі столітнім фонтаном – і в обох із них є небезпека забудови 50-100-метровими висотками, і навколо обох відбувалися протести. Зразком новітнього бруталізму вважається «Монстр на Подолі», що на розі вулиць Нижній Вал та Костянтинівська, та, на мою думку, таким став «Мангетен сіті» на Брест-Литовському проспекті чи то пак Перемоги. Впритул до модерністського Палацу Уроцистих Подій 1982 року побудови виросли три мегаломанські проекти на 36 поверхів. З іншого боку палацу – ще вищий (на 47 і 34 поверхи) хмарочос-довгобуд «Sky towers», який стоїть на місці заболоченого русла річки Либідь. Поруч – ще один хмарочос Міністерства Інфраструктури. Біля них занедбані радянські «хрущовки» й «панельки» виглядають просто мікроскопічними.

Та нових архітектурних шедеврів, на зразок празького «Танцюючого будинку», в Києві не помітно. Цікавим є хіба що архітектурний ансамбль на Обо-

лоні, «мала Прага» – Воздвиженка, або нова будівля Театру на Подолі, що на Андріївському узвозі – хоча вона теж багато кому не сподобалася. Загалом вся ця новітня забудова Києва має нерівномірний, хаотичний характер. На сайті київської мерії є навіть список «самочинного будівництва або довгобудів», який налічує 41 проблемний об'єкт. Але влада чомусь розраховує на «спеціальний закон» або щось подібне (навіть на рекламу можна натрапити – «узаконення»), а не на знесення потворних самоновобудов. Руйнувати такі об'єкти наважуються вкрай рідко – у деяких вже навіть люди живуть. Противники мера Кличка заявляють, що дружні до нього забудовники критично не дотримуються генплану розвитку міста. Висотність багатоквартирних «свічок» – аби яка, їхня густота та несиметричність, особливо на лівому березі міста, але й нерідко на правому теж, нагадує при загальному погляді якийсь комуністичний Пхеньян, а не древнє місто із тисячолітньою історією. Стародавні золоті верхи церкви просто потопують серед цього набудованого, неісторичного, але пишного царства скла й бетону. Збудовників мало цікавить супутня соціальна інфраструктура – громадський транспорт, школи, садочки, парки, річки й тротуари, а тільки те, що можна продати за великі гроші, тобто прямо квадратні метри житлової чи комерційної площі. Тому повз ці новобудови проїжджають старі чеські трамваї Т3 або іржаві маршрутки «Богдан». Зразком такого дисонансу можуть бути вулиці Дмитрівська або Глибочицька. Експлуатація історичних будівель, утім, теж далеко не завжди рятує їх від руйнації чи спотворення – власники нерухомості чіпляють на них кондиціонери, сателітні антени, зовнішніми стінами ведуть газогони, добудовують всілякі пластмасові балкони, мансарди і навіть верхні поверхи... Єдине, що тут тішить – що, незважаючи на всі розмови про жахливу кризу, безробіття і безгрошів'я в Україні – на всі ці будівництва все-таки знаходяться чималі кошти, виробники цементу, бетону та інших будматеріалів мають збут, а будівельники – мають роботу і зарплату, вони не поїхали в інші країни, хоч переважно й є приїжджаними з регіонів. Закарпатська чи чернівецька говірка на київських будовах звучить, мабуть, не рідше за празькі будівництва.

Іржаві маршрутки й модерні трамваї

До речі, про громадський транспорт Києва. Три лінії метро на майже 4-мільйонне місто – вкрай мало. Підземка часто буває переповненою,

Манхеттен — комплекс хмарочосів виріс на проспекті Перемоги за часів мера Кличка. І такі „свічки“ ростуть по Києву, наче гриби після дощу.

ванці на перехідних станціях треба стояти в черзі і півгодини на ескалатор. Митишцінські вагони гуркотять, не чути через шум розмови співрозмовника. Зате вигляд із поїзда, який вигулює з тунелю одразу над Дніпром – це краса. Всі, хто їде вперше у напрямі Дарниці, захоплюються краєвидом. У тролейбусному парку у 2010-2014 роках часто гриміли неякісні ЛАЗи, але в останні кілька років місто закупило нові мінські машини з обігрівом взимку і кондиціонером влітку, і, принаймні в центрі, їздять оці модерні жовті тролейбуси. На окраїнах, правда, все ще курсують старші машини. А от із трамваями ситуація незаздрісна. Є дві лінії швидкісного трамваю – на Борщагівку та на Троєщину. Вони нагадують метро. Десять років тому Борщагівську лінію досить довго ремонтували, але тепер там курсують новенькі чистенькі польські вагони з навіть usb-пристроями для заряджання мобільних телефонів. Але на решті ліній ситуація нещасна. Багато колій було ліквідовано ще у 1990-2000-х роках – повільні громіздкі трамваї із незможним населенням стали заважати на дорозі впливовим водіям великих та дорогих автомобілів. На решті ще живих ліній рейки давно не відновлювались, курсують старі вагони або вживані й придбані задешево з інших міст, зокрема з Праги й Острави. Автобусний парк різний за якістю – є новенькі жовті білоруські МАЗи подібного типу, як і тролейбуси, і курсують вони, наприклад, до Києво-Печерської

Лаври. Потім можна зустріти дещо старші ЛАЗи, а на околицях – «Богдани» а-ля «маршрутка». Всього новий комунальний транспорт має низьку підлогу. Також на багатьох вулицях, де це було можливим, для громадського транспорту створили виділену лінію, якою він може об'їжджати затори – правда, багато водіїв ігнорують нововведення, займають лінію або навіть на ній паркуються, а в соцмережах інколи цинічно пишуть: «Чому це люди, які заробляють менше за мене, мають їхати швидше за мене?» Поруч із комунальними машинами «Київпастрансом» курсує чимало ще й приватних маршруток. Особливою якістю перевезень вони не відрізняються – їхньою метою є заробіток на якомого більшої кількості пасажирів. Тому часто вони так і поводяться – довго чекають, коли салон наповниться, наче консервна банка з оселедцями, «підрізають» комунальний транспорт, щоб швидше забрати пасажирів із зупинки, маршрутки й самі нерідко «втомлені», іржаві, із порепаними сидіннями, протягами або навпаки, із заглушеними верхніми люками та кватирками, тож салони не провітрюються, і в спеку їх називають «душогубками». За графіки взагалі навіть мови нема... Вже багато років йдеться про те, що маршрутки мають бути ліквідовані як застаріле явище із початку 1990-х, але комунальний транспорт поки що не готовий покрити потреби у перевезеннях у всіх частинах міста.

Пластуни та їхні батьки — це ті кияни, які послідовно утримують українську мову й традиції. Кількість таких з року в рік росте.

Просунулася «диджиталізація» київської системи громадського транспорту. Всі маршрути, машини у русі через gps-дані і навіть графіки можна з'ясувати через мобільну аплікацію EasyWay, яка, крім Києва, працює також у Львові, Коростені та Кракові. З'явилися електронні табло на основних зупинках, самі зупинки також поступово модернізують — як, наприклад, на Лівобережній напередодні проведення Євробачення у 2017 році. В салонах та вагонах теж подекуди є екрани, які показують поточні зупинки, час та іншу інформацію. Жетони, квитки і кондуктори поступово відходять в історію. Торік запровадили електронні квитки, валідатори, ще раніше з'явилася можливість оплати проїзду прямо на турнікеті метро чи швидкісного трамваю банківською картою — у тому числі й зарубіжних банків.

А от система оплати проїзду не дуже гнучка. Зараз вона становить 8 гривень (трохи більше 6 крон чеських). Можна зекономити 1,5 грн, якщо на електронний квиток передплатити 50 поїздок. Здавалося б, це суттєво менше, ніж у Празі з її 24/32 кронами. Але в Києві оплачуються разові поїздки в одній транспортній одиниці, і якщо вам треба їхати щодня на роботу і з роботи з двома пересадками, то щомісяця такі транспортні витрати вилиються у тисячу гривень. Зекономити, придбавши проїзний абонемент, навряд чи вдасться — вартість єдиного місячного квитка без обмеження кількості поїздок і видів транспорту (крім маршруток) становить 1300 грн. Це трохи більше тисячі чеських крон. І хто тут у Празі нарікає,

що 550/670 крон за «трамваєнку» — це дорого? Понад два місяці навесні 2020 року громадський транспорт Києва був паралізований — зовсім не працювало метро, трамваї й тролейбуси перевозили лише медиків та працівників об'єктів критичної інфраструктури міста за спеціальними перепустками. Зрештою, Україною навіть не курсували потяги й електрички, були зачинені вокзали, як і торгові центри, ресторани, ринки, школи та інші місця скупчення людей. Утім, влітку карантин послабили, і кияни геть забулися про небезпеку коронавірусу й стали нехтувати елементарними запобіжними правилами, такими як дистанція, дезінфекція рук чи носіння масок. І лише в метро суворий жіночий голос одразу при вході наказує з гучномовця: «Негайно одягніть маску!»

Таксі з безготівкою

У 2012-2013 роках багато таксистів просто стояли на перехресті і чекали, хто підійде і попросить підвезти. Вони вміли обманювати, «заломлювати ціну», підбирати незнайомих пасажирів й «кружляти містом», при цьому грубіяючи, вмикуючи свою «блатну» музику чи смаяючи цигарку. Можна було замовити машину через телефон, та манера спілкування операторок була не надто манірною. Втім, конкуренція і вимогливий клієнт роблять свою справу. Вже кілька років як таксі переважно викликається через додатки uber, uklad чи інші. Одразу будете знати ціну — вона переважно невисока — від 45 грн за кілька кілометрів до 300 грн через усе місто й 400-500 грн, приміром, до летовища

Бориспіль, однак може бути вищою залежно від заторів. Дитяче крісло, тиша, можливість паління чи непаління в салоні, мовчазний або англомовний водій — всілякі примхи пасажир вже може обрати сам. Цікаво, що оплата тут стала переважно безготівковою й проводиться через додаток. Останнім часом взагалі траплялися ситуації, коли таксист не мав чим видати решту, бо... не мав готівки, мовляв, всі картою платять. Під час карантину чимало таксистів справно одягали маски, деякі навіть возили медиків на роботу безкоштовно. Взагалі безготівкова оплата — картою, телефоном чи переказом на іншу картку через «Приват24» — у Києві й загалом Україні популярніша, ніж у Чехії. Картки приймають практично всі невеликі вечірні крамниці, ресторани, піцерії чи навіть пірижкові, не кажучи за супермаркети й великі торгові центри. Половина квитків на потяг купується в інтернеті. Карантин стимулює безконтактні способи оплати. Навіть у звичайній сільській «лавці» можна заплатити картою або «телефоном». Щоправда, інколи картки зарубіжних банків на торгових терміналах не спрацьовують. Так у мене було, наприклад, під час оформлення закордонного паспорта в цілком комфортній приймальні ДП «Документ» в універмазі «Україна». Тому готівкою, звісно, краще запастися заздалегідь. Однак і тут є, знову ж таки, заковика — банкомат деяких банків «не дружать» із зарубіжними картками, наприклад, найпоширеніший «Приватбанк». Частіш за все він оголосить невдалу трансакцію, а якщо й видасть готівку, то нарахує власні комісійні. Найнадійнішим банком тут виявився ОТП — банк з угорським корінням. Його банкомат завжди працював безвідмовно.

«Рішали», бюрократи та «прописка»
Звісно, щоб жити в Києві, потрібен сильний характер. Тут прості прохання діють рідко — хіба що якщо ви показуєте готовність за це заплатити. І навіть це діє не завжди, бо від дрібних чиновників, сантехніків, «жеків» та подібних «контор», яким ви платите щомісяця «комунальні», весь час і багато разів потрібно вимагати, щоб, скажімо, полагодили водостік або освітлення у коридорі. Тут далеко не кожен матиме час й бажання зупинитися і показати дорогу. Гроші потрібні для вирішення будь-якого питання, і нікого не хвилюють ваші проблеми. «Я йому сказав — іди в «надра»³, порішай, в сейфі візьми, скільки треба на «рішалово»», — підслухав я одного разу на вулиці телефонну розмову ділової людини, яка, очевидно, торгувала

³ Очевидно, малося на увазі «Державна служба геології та надр України», орган виконавчої влади. Два роки тому її керівника було викрито у прийманні хабарів.

природнім каменем для оздоблення будинків. Ця розмова чітко демонструє облаштованість як тутешнього бізнесу, так і системи прийняття рішень у офіційних структурах. Недержавний сектор все ще шукає свою нішу. Якщо у Празі, скажімо, для мене як іноземця діють десятки громадських організацій, у які завжди можна прийти, розповісти, дізнатися, спитати поради, як самому вирішити якусь проблему, навіть пошукати роботу тощо, то у Києві ці ж послуги будуть комерційними — їх нададуть різні адвокати, консультанти, нотаріуси, паспортисти, юристи й інші приватні оформлювачі й «узаконуювачі». Іноземців у Києві чимало, але це стосується й інших сфер — будівельних дозволів, переоформлення автомобіля, запису у поліклініку, дітей у садочок, навчання у школі тощо. Якщо, наприклад, у Чехії база даних засновників підприємств чи кадастр нерухомості — це вільнодоступна інформація, в Україні за її отримання потрібно цілком офіційно заплатити. І так — за кожну довідку, навіть найнезначнішу. Обігати всі необхідні документи самостійно — практично нереально, бо ніколи не знаєш, який конкретно документ потрібен у наступній установі, чи правильно все там сформульовано і чи буде він ще дійсний. І наявність київської «прописки» ще все грає важливу роль у подібній комунікації з державними установами. Іноді навіть здавалося, що українець із паспортом своєї країни в Києві — навіть більше іноземець, ніж у Празі.

І все ж приватний сектор там набагато прогресивніший, ніж державний. В приватній клініці чи пологовому будинку «прописка» неважлива — тільки здійснена через касу оплата. Те саме — в приватному садочку, школі чи гуртку. При працевлаштуванні в приватну фірму штампи в паспорті теж не грають ролі — тільки знання, вміння, досвід... І якість послуг приватних фірм, тих же медичних, набагато вища за державні структури. Здається, що кияни по-буржуазному байдужі до проблем іншого, та це тільки на перший погляд — насправді вони допомагають іншим на лікування, збирають величезні суми на лікування від важких хвороб незнайомих людей. Та ж уже згадана спонтанна волонтерська діяльність...

І, зрештою, про русифікацію...

Тотальної русифікації Києва як такої немає, як і, зрештою, українізації також. Багато студентів і загалом людей на вулицях спілкуються між собою або телефоном українською. Але часто це спілкування — між своїми, але щойно треба звернутися до когось іншого, вмикається якась функція «общепонятного». Якось у тролейбус зайшла група

школярів — екскурсія з Вінниччини. Дві вчительки з ними спілкувалися українською — нагадували, як себе вести, триматися гурту, коли виходити тощо, але щойно прийшов кондуктор, одразу переключилися: «А скажіть пажалста, када будет Владімірская?» Отак підсвідомо у дітей формується розуміння, що українська — це якась другорядна й провінційна мова, а для столиці треба знати «общепонятний язык».

Ще 5-6 років тому українська в побуті була зовсім упослідженою. У 2012 році я замовив доставку питної води — і ця фірма на своїх рахунках відзначила: «Заказал Олекса (українськ)», наче йшлося про якогось екзота чи іноземця. У 2013 зустрів знайому з Чернігівщини, яка перебралася на Івано-Франківщину. Розговорилися на дитмайданчику в Маріїнському парку, і тут підходить до нас молода мама, і каже: «Ви так красіва на українськ, а я тоже са Львова, тока здесь на рускм гаварят все». У червні молоді продавчині в «Мегамаркеті» тихенько розмовляли про щось своє суржикоподібною українською, але щойно приходив покупець, голосно щебетали: «Здрастуйте, картачька есть? Пакет нужен? Желаете паполнить пакет мабильнава телефона?» У зниклому вже «Кофе Хаузі» навіть інструкція «згори» була: обслуговувати російською мовою. Не раз через це виникали так звані «мовні скандали».

Зараз ситуація змінилася — як завдяки правовим актам, так і діяльності активістів, які пишуть петиції, скарги, подають у суд, якщо бачать дискримінацію української мови. Фільми в кінотеатрах дублюються українською: кіномережі довго «нили», а тепер це сприймається за норму і багатьом навіть російськомовним подобається. У багатьох закладах обслуговування починається українською, подають меню українською, але, звісно, все залежить від конкретної ситуації.

В освіті ситуація серйозніша. Переважна більшість київських шкіл вважається з українською мовою навчання, та мова там теж зводиться до необхідного «офіціозу» — лише викладання предмету, а поза ним, скажімо на перервах, часто звучить «общепонятний», у тому числі й вуст вчителів. Нерідко у класі тільки одна чи дві дитини — з українськомовної сім'ї, почувають себе там «білими воронами». Садочки дерусифікуються ще повільніше, багато дітей до 7 років українську розуміють погано — пересічні київські батьки й «бабушки с дедушками» їх виховують за принципом «какая разница?», вважаючи, що для життя, побуту, перспективи, бізнесу треба знати російську, а українську навчать у школі, бо вона годиться хіба для сільського

свята у бабусі або для поїздки з класом до Львова і у Карпати. Але російськомовних киян ніяк не можна вважати проросійськими. Багато з них пішли на фронт, чітко усвідомлюючи, що воювати доведеться із росіянами-окупантами. Кияни не моляться на Путіна, СРСР чи на ікону московського царя (такі є, але насправді їх дуже мало). В Києві довго навіть обирали націоналістів у депутати, наприклад, Юрія Левченка чи Андрія Ілленка. Вони цілком «за» українську мову, але вважають, що поспішати не треба і починати з себе не хочуть — чекають, коли їм «держжава створить умови», коли «буде з ким розмовляти», коли «буде реальна потреба» і тому подібні виправдовування... Однак в Києві — як і в Празі також — є й чимало батьків, які «йдуть проти течії» й ретельно виховують дітей українською. Є приватні садочки, які послідовно навчають українських пісень, читають українські казки, вихователі й викладачі там спілкуються з дітьми завжди українською. Такі батьки згодом шукають колективи, де б діти могли спілкуватися українською. Для нас такими стали фольк-студія «Правиця» і скаутська організація «Пласт». Донька їх відвідувала 5 років, знайшла там подружок та друзів, вивчила чимало українських пісень, ігор, легенд, історій, і завдяки ним сприймає українську мову як одну зі своїх рідних.

І лише за це вже варто подякувати за віддані Києву роки — забуваєш і про скандали, корупцію з бюрократією, і забудови, і автомобілі на тротуарах, і російськомовність, коли бачиш цих прекрасних веселих діток і їхніх неповторних батьків, які не здаються, вірять у свою країну, залишаються у ній жити і щодня роблять її кращою. Спасибі вам!

Автор є редактором часопису «Пороги», у 2005-2012 рр. мешкав у Празі, у 2012-2020 рр. — у Києві

Автор під час велопоїздки новим «мостом Кличка» через Володимирський узвіз, 2019 рік.

Пластикові гори

Сміття в Україні стає не лише «львівською», а міжнародною проблемою: як цьому запобігають небайдужі мешканці

ТЕКСТ: Олександра СИМОЧКО

Карпатські містечка й села – не лише неосяжні гори, красиві річки, колоритна говірка, цікаві традиції, домашній сир та звуки отар овець і трембіт на полонинах. Життя тут унікальне й особливе, але й важке та непередбачуване. Паводки, повені та зсуви – уже буденність. Негода руйнує дороги, будівлі й життя. Та останнім часом на перший план виходить геть інша проблема – сміттєва.

Вивозити відходи людської життєдіяльності з розлогих гір дорого і складно, комунальні служби чи приватні фірми братися за це не поспішають. Тож жителі гірських районів зазвичай викидають сміття просто до лісу або в річки, що «виходить боком» особливо під час повеней. Вздовж берегів річок тягнуться пасма різних відходів, на гілках майорять одноразові пакети, а між камінням заплутуються пластмасові пляшки.

Ситуація потребує системного вирішення

Федір Гамор, заступник директора Карпатського біосферного заповідника, пояснює причини катастроф: «Гори є однією з найбільш екологічно вразливих територій. Природні катаклізми активізуються під впливом глобальних кліматичних змін, але недооцінюється й роль локальних антропогенних чинників. У Карпатському регіоні порушено екологічну рівновагу, розвиваються масштабні ерозійні процеси. Лісистість Українських Карпат зменшилася майже на половину, знизилася верхня межа лісу на 200-300 метрів через суцільні рубки та екологічно шкідливі технології в лісозаготівлях, аграрній та туристич-

Дівчата відпочивають на Вільшанському водосховищі Терлеб-Ріцької ГЕС, Хустський район Закарпатської обл, 2017 рік, фото з порталу joureactor.

но-рекреаційній діяльності (розорювання крутосхилів, перевипас худоби, джипінги тощо)... Відсутність системи збору, складування та утилізації сміття, особливо пластикової та поліетиленової тари, низький рівень екологічної свідомості та організаційно-розпорядчої роботи у гірських поселеннях призводить до того, що на кожному кроці з'являються сміттєзвалища, а річки і потоки стають справжніми сміттєпроводами. Майже скрізь не працюють очисні споруди...».

Поки грим не вдарив...

Про проблему засміченості України знову заговорили після трагічної пожежі на перевантаженому за півстоліття Грибовицькому сміттєзвалищі в травні 2016 року, внаслідок чого воно було закрите, а сміття з міста Львів доводилося правдами-неправдами розвозити на полігони не лише в інші місцевості області, а навіть всією країною. Скандали з «львів-

ським сміттям» інколи спалахують дотепер, скажімо на Вінниччині чи Житомирщині. Природно, на цьому тлі інші регіони стали також звертати увагу на перевантаженість власних звалищ, відсутність сміттєпереробних і сміттєспалювальних заводів, системи сортування, перероблення й утилізації твердих побутових відходів. І якщо на Львівщині гарячково почали шукати і поступово знаходять вирішення, зокрема, з будівництвом необхідних підприємств, вивезенням відходів і з найвіддаленіших населених пунктів, на сусідньому Закарпатті засміченість стоїть вкрай гостро. На це звертав увагу ще колишній голова ОДА Геннадій Москаль. «За хвилину Тисою пропливає до Угорщини сто пластикових пляшок», – зазначав він чотири роки тому, зазначаючи, що українські водники отримали від угорських колег офіційне застереження, й аналогічне очікується від словаків,

оскільки ті «приймають» сміття, яке пливе річками Уж та Латориця. «Зате коли ми ініціюємо будівництво сучасних сміттєпереробних заводів, які здатні переробити відходи й генерувати електроенергію чи тепло, люди провалюють ініціативу на громадських слуханнях, виходять на акції протесту і готові блокувати дороги!», – додавав він.

«Море», поверхню якого можна ходити...

Річка Тиса починається в околицях селища Ясіня, далі тече кордоном із Румунією, кількома районами Закарпаття, Угорщиною, частково знову Україною і Словаччиною, згодом є однією з головних угорських водних артерій і закінчується в Сербії, де впадає в Дунай і є його найбільшою притокою. Годі й казати, що до Тиси впадають води всіх закарпатських річок, і разом із ними – практично все, що потрапляє до цих вод: від відходів деревини з верхів'їв до пластмасових пляшок, які є всюди, куди потрапила сучасна людина. Особливу «картинку» тут створює Вільшанське водосховище на річці Терлебля: коли води мало, воно стає замуленою калабанею із мільйонами ПЕТ-пляшок та іншого непотребу. Коли навесні чи восени води більше, сміття всуціль плаває на поверхні. У 2017 році водосховище прибрали від сміття з допомогою техніки й нацгвардійців, та це допомогло ненадовго: жителі сіл верх по течії і далі скидають сміття у русло річки.

У Рахові на березі Тиси утворилося необлаштоване сміттєзвалище, яке кожного року зростає. Після підняття рівня води відходи без перепон течуть до сусідів і найбільше шкодять угорцям. Нещодавно президентові Угорщини Яношу Адеру довелося звернутися з листом до українського й румунського колег Володимира Зеленського та Клауса Йоганіса, закликавши розв'язати проблему забруднення Тиси. Її води несуть купи сміття, з яким спеціальне угорське устаткування поблизу міста Вашарошнамень уже не може впоратися, зосереджуючись на багатому нижче по течії на греблі гідроелектростанції Кішквер. «У середині червня Угорщина вивезла 938 кубометрів відходів з річки Тиса, включно з попередніми паводками об'єм сміття з України склав 2258 кубометрів. Така ситуація, – йдеться у листі, – заважає щоденному життю регіону, риболовлі, туристичним заходам, є естетично огидним явищем і погано впливає на флору та фауну». Велика частина населення закарпатських сіл щодня скидає сміття просто в річку, мовляв, «вода забере», але куди – вже не переймається. Це за-

коренилося ще з часів, коли не було стільки пластику в ужитку й централізованого вивозу побутових відходів. В реакції на звернення сусідів на Закарпатті нарешті влітку 2020 року взяли за розчищення найбільш забруднених ділянок річок. На Боржаві, в селі Верхні Ремети, ліквідовували затор із пляшок, каністр, тари з-під побутової хімії та іншого непотребу довжиною 50 метрів. Тут знайшли і тіло людини, яка зникла ще торік – і пошуки тоді нічого не дали. Подекуди товщина шару сміття сягає 6 метрів, каже голова Закарпатської ОДА Олексій Петров, який особисто контролює процес прибирання річок. З бюджету виділено 6 мільйонів гривень для ліквідації біля двох десятків таких сміттєвих заторів на річках Закарпаття, повідомляє «Радіо «Свобода».

Тільки ретельне сортування збереже чистоту

Наприклад, у Чехії та інших країнах Європи до відходів ставляться по-іншому. Є загальні контейнери для змішаних відходів, за вивезення яких сплачують жителі квартир і домогосподарств. Але майже всюди також є баки окремо для скла, паперу, пластику, картонних упаковок з-під напоїв, металічних бляшанок, використаної олії, тканин, електронних відходів тощо. Деякі мешканці встановлюють ще і смітник для біовідходів для скошеної трави, залишків від овочів, фруктів і так далі. А скляні пляшки від пива приймає майже кожна крамниця. Для великогабаритних відходів – старих меблів, будівельного сміття і т. ін. – є збірні двори в кожному мікрорайоні. І майже все це переробляється або екологічно утилізується. Так, сміття сортувати виявляється дуже легко.

Утім, в Україні є небайдужі громадяни, які борються зі сміттям самотужки – запроваджують тканинні сумки, баки для сортування, відкривають пункти приймання вторинної сировини, проводять еколого-освітню роботу з дітьми та організують масові прибирання. Бийло Франц, мешканець селища Ясіня, є ініціатором спільноти «Чиста Ріка – Чиста Вода». Разом з іншими активістами він створив пункт збору вторсировини. «Три роки тому я проживав у Європі. Повернувшись додому й пішов із сином на річку, де це в дитинстві плавав. Був приголомшений, що все навколо в смітті. Поїхав удруге в Угорщину й почав досліджувати, як вони вирішують питання з відходами та зрозумів, що допоможе нам тільки сортування. Так з'явився перший у Рахівському районі пункт збору побутових відходів. Тепер кожен із Ясіня та прилеглих сіл Лазещини й Чорної

Сміттєва лагуна на Терлеблі, 2010 рік. Фото О. Лівінського.

Тиси може здати скло, пластик та папір. Також я займаюсь збором сировини і серед підприємців у Ясінянській долині, включно туристичний комплекс «Драгобрат». Спочатку на старенькому УАЗі все возили, а тепер угорці подарували вантажівку IVECO», – розповідає Бийло. Крім того, щомісяця вони організують прибирання стихійних сміттєзвалищ, берегів та проводять у школах і садках уроки із сортування побутових відходів.

Верхню Тису все ж таки намагаються врятувати від забруднення

Микола Титор, Олександр Мартин та Тарас Крупський нещодавно відкрили пункт приймання вторинної сировини в Рахові. Їхня мета – навчити громадян відповідального ставлення до сортування твердих побутових відходів, організація діяльності пунктів приймання вторинної сировини у всіх населених пунктах Рахівського району та поступове зменшення навантаження на міське сміттєзвалище, що розташоване на березі Тиси, з перспективою його повного закриття й рекультивації.

«Ідея відкриття такого пункту з'явилася після усвідомлення того, що поки не будуть ліквідовані стихійні сміттєзвалища в лісах, горах, на берегах та у населених пунктах, про розвиток туризму ми не можемо навіть мріяти. За кілька місяців налагоджено співпрацю з 16 підприємцями та двома десятками місцевих жителів, котрі виявили бажання самостійно сортувати сміття. Також було організовано декілька масових прибирань берегів річки Тиси», – розповідає Олександр. Завдяки діяльності цього пункту, уже за кілька місяців на міське сміттєзвалище не потрапило 19 тонн скла, 21 тонна картону та майже тонна ПЕТ-пляшок і одноразових пакетів.

Активісти думають, як збирати, зберігати та транспортувати небезпечні відходи, хочуть займатися просвітницькою роботою серед дітей, розробляють стратегію правильного і цивілізованого поводження з твер-

дими побутовими відходами. Таких об'єднала також громадська організація «Нове Ясіня».

Головне – освіта

За два роки існування небайдужим жителям вдалося зробити чимало. Зокрема, два роки поспіль вони проводили екосвято «Сімейний пікнік» – новий формат екосвідомих фестивалів, що не забруднюють світ пластиком. «Культура закінчується на перших пластикових тарілках і далі вже не стримати потік пакетів, разового посуду та повітряних кульок униз річкою. «Сімейний пікнік» – про цінності, які варто одночасно доносити до всієї родини», – кажуть організатори. Також жителі Ясіня створили окремий бренд «ЯсінЕко», у рамках якого відбуваються толоки, екоуроки в школах та дошкільних навчальних закладах, встановлення компостерів на цвинтарях і презентація сфери управління відходами.

Саме ми кожного дня споживаємо та викидаємо, утворюючи безкінечний потік відходів, що шкодить природі, спричиняє забруднення річок та океанів і сприяє кліматичним змінам. З пандемією коронавірусу приходить нова проблема із використаними масками, респираторами, рукавичками тощо. Далеко не всі сумлінно утилізують їх за правилами... Що нам коштує окремо зібрати пластмасові чи скляні пляшки, папір або нарешті придбати багаторазову сумку та донести обгортку до смітника? Це дрібниці. Але з них виростають громадські організації та пункти приймання побутових відходів. А за рік-два бачимо, що річка стала чистіша, гори більше не вкриті пластиковими пляшками і світ навколо нас став кращим без сподівання на владу та постійних нарікань, а власними силами.

Бийло Франц особисто прибирає береги річки Тиса. Фото авторки.

Трагедія у військовій авіації

Авіатроща біля Чугуєва забрала життя 26 молодих людей, які мріяли бути пілотами. Вічна їм пам'ять...

25 вересня 2020 року, близько 20:45, при виконанні планового навчально-го польоту біля міста Чугуїв, під час заходу на посадку сталася катастрофа літака Ан-26Ш зі складу навчальної авіаційної бригади Харківського національного університету Повітряних сил ім. Кожедуба. На борту перебували сім членів екіпажу, включно з офіцерами, та 20 курсантів ХНУПС. Літак розбився поруч з автодорогою та загорівся, 25 людей загинули на місці. Двоє курсантів встигли вибратися з палаючого літака. Одного з них – В'ячеслава Золочевського – у стані середньої тяжкості доправили у Військово-медичний клінічний центр Північного регіону (Харків). Загрози його життю немає, однак психологічний стан важкий. Другого курсанта, який отримав опіки близько 90% поверхні тіла, намагалися врятувати медики опікового центру Харківської міської клінічної лікарні швидкої та невідкладної медичної допомоги. Проте вранці 26 вересня він помер. Наступного дня на місце авіатрощі прибув президент Володимир Зеленський, який оголосив днем жалоби суботу 26 вересня. На позачерговому засіданні Кабміну ухвалено рішення про виділення сім'ям загиблих грошової допомоги у розмірі по 1 млн 576 тис. грн. ДБР розпочало кримінальне провадження про порушення правил польотів і підготовки до них, що спричинило катастрофу й тяжкі наслідки (ст. 416 КК України). Одразу на місці події було виявлено речових доказів та 2 бортові самописці (чорні скринь-

ки), було оглянуто сильно понівечені останки 25 загиблих за участю судово-медичних експертів, призначено необхідні генетико-молекулярні й судово-медичні експертизи. Попередніми причинами падіння літака міністр оборони Андрій Таран назвав відмову датчика у лівому двигуні, і, скоріш за все, літак зачепився крилом за землю. Літак мав 43 роки, до чергового ремонту двигуна залишалось 5 тисяч льотних годин. Машина могла здійснювати польоти ще три роки без поновлення ресурсу. Упродовж того дня літак здійснив шість злетів та п'ять посадок, і мав працювати ще до 23.00. «Усе йшло за планом, літак виконував тренувальні польоти для навчання курсантів. За штурвалом перебував пілот – інструктор, курсанти по черзі сідали у праве крісло поруч з ним для отримання навичок пілотування та керування літаком», – розповів Таран. Керування літаком лише з одним працюючим двигуном проводиться під час подібних занять, але не на малих висотах. Остаточні висновки щодо причин катастрофи будуть зроблені після розшифрування бортових самописців. Глава ХОДА Олексій Кучер заявив, що розглядаються три версії причин катастрофи – теракт, халатність та несправність борту. У ДБР додали, що після проведення всіх експертиз з ідентифікації загиблих, їх тіла повернуть родичам в найкоротші терміни.

Укрінформ

Експрес-курси з авторитаризму

Влада Зеленського втрачає довіру і всередині країни, і серед міжнародних партнерів, а Зеленський перейшов до євро-імітації і бере експрес-курси з авторитаризму у Януковича та Лукашенка. Про це заявила голова комітету з питань інтеграції України з ЄС Іванна Климпуш-Цинцадзе. Вона наголосила, що Зеленський дедалі більше концентрує контроль над всіма гілками влади, це ставить під загрозу місцеві вибори, зокрема і європейську перспективу держави загалом, і загрожує неотриманням траншів. «ЄС – не банкомат і не благодійна організація. Так кажуть нашій владі європейці. Власне допомога може бути тільки в обмін на реформи, а не надається за гарні очі», – нагадала Климпуш-Цинцадзе про заяви після візиту в Україну Верховного Представника ЄС із закордонних справ та політики

безпеки Жозепа Борреля. «Ви обіцяли людям на виборах холодильник замість цінностей, люди не отримали ані холодильника, ані цінностей». Вона додала, що Україна – це не серіал і не гра в монополію. Вона також звернулася до Голови Верховної Ради Дмитра Разумкова із вимогою створити тимчасову слідчу комісію по «вагнергейту», оскільки петиція про розслідування справи «вагнерівців», які раніше воювали проти України на Донбасі і були затримані у Білорусі, а потім відпущені, набрала понад 25 тисяч голосів. Згодом з'ясувалося, що українські спецслужби хотіли їх виманити в Україну й заарештувати, але в останню мить хтось із високопоставлених чиновників зірвав ці плани, що може трактуватися як державна зрада.

еспресо

Фокін не бачить росіян на Донбасі

29 вересня українців збурила нова скандальна заява колишнього прем'єра Вітольда Фокіна: заступник голови української делегації у ТКГ сказав, що не бачив доказів війни між Україною та Росією на Донбасі. Ба більше, сприймати Росію як ворога він у принципі не може. Це було сказано на тлі попередніх заяв про необхідність амністії бойовиків та проведення виборів в ОРДЛО, як того вимагає Росія. Теж Фокін заявляв, що особливий статус повинен мати весь Донбас, у тому числі підконтрольний Києву й звільнена українським військом у 2014 році територія. Слова Фокіна засудили політики, урядовці та громадські діячі. Відкрите звернення членів ТКГ щодо слів Вітольда Фокіна підписали голова української делегації Леонід Кравчук, який і привів Фокіна в ТКГ. Міністр внутрішніх справ Арсен Аваков відреагував жорстко: «Махрового ідіота не можна ховати

за старістю. Негайно гнати – щонайменше, знову на пенсію». Нардепка від партії «Голос» Бобровська підготувала депутатське звернення до президента Зеленського про відкликання Фокіна з ТКГ. Звернення підписали 49 парламентарів з усіх партій, окрім проросійської ОПЗЖ. Нардепка Ірина Геращенко додала, що «Європейська Солідарність» вимагає негайно відкрити кримінальне провадження щодо Фокіна за фактом державної зради. Міський голова Львова Андрій Садовий опублікував у соцмережах світліну поля поховань №76 у Львові на Личаківському кладовищі: «Тут з 2014 року ховають всіх львів'ян, які загинули на російсько-українській війні. Таких могил тисячі по всій країні. І якщо вам, пане Фокін, не вистачає доказів, то йдіть у відставку і не ганьбіться».

Олесь Друкач

Україна відкрила кордон для іноземців

З півночі 28 вересня іноземці знову зможуть вільно в'їжджати на територію України. Уряд не продовжив заборону на в'їзд туристам. На період дії карантинної заборониється перетин державного кордону іноземцями та особами без громадянства без поліса страхування, що покриває витрати, пов'язані з лікуванням COVID-19, обсервацією, та діє на строк перебування в Україні. Під таку вимогу не підпадають іноземці та особи без громадянства, які постійно живуть в Україні. На самоізоляцію мають йти особи, які перетинають український

кордон та прибули з держави або є громадянами держав із значним поширенням коронавірусу, однак є певні винятки для дітей, студентів, лікарів, транзитних осіб, дипломатів, водіїв, пілотів чи членів екіпажів транспортних засобів, військових країн НАТО, діячів культури тощо. Або ж вимагається негативний результат тестування на коронавірус методом полімеразної ланцюгової реакції, який проведено не більш як за 48 годин до перетину кордону.

ліга

Валентині Семашко Штіпковій «Дзвони надії» Хомутов

Шановна пані Валентино! Щиро вітаємо Вас із життєвим ювілеєм! Високо цінуємо Ваше натхнення, із яким підтримуєте українські події в Чехії. Про це свідчить чимало культурних акцій, які відбулися та відбуваються з Вашою підтримкою. Безумовно, за роки Вашої активної підтримки українській діаспорі в Чехії, Ви стали званою членкинею усієї української спільноти, і це, поза діяльністю в рамках професійного життя кожної людини, прекрасна оцінка. Підтримуємо і символічно ми з Вами! Зі щирою повагою
Управа УІЧР і друзі

Грошові перекази зменшуються

Із січня по серпень поточного року із-за кордону в Україну надійшло 7 168 мільйона доларів, про що повідомляється на офіційному сайті Національного банку України (НБУ). Цей показник на 6,4% (493 мільйонів доларів) менший, ніж у минулому році – було переказано 7 661 мільйона доларів. НБУ також надав статистику щодо неофіційних каналів переказу коштів із-за кордону. Зокрема, таким способом було відправлено в Україну 2 504 мільйона доларів (за період із січня по липень цього року). Це на 1 281 мільйона доларів менше, ніж торік. Згідно з даними Нацбанку, саме зростання обсягу приватних грошових переказів із-за кордону стало однією з причин зміцнення курсу гривні у 2019 році. Так, обсяг приватних переказів в Україну минулого року становив 12 017 мільйона доларів, що на 8,2% більше, ніж було 2018 року (11 111 мільйона доларів). Цікаво, що НБУ ще до початку кризи, спричиненої пандемією коронавірусу, зафіксував уповільнення темпів росту трудової міграції з України.

epravda

Угорщина як сусід

Україна, як і Румунія чи Словаччина, вже десятий рік відчуває тиск з боку Будапешта та його сприяння сепаратистським настроям

ТЕКСТ: Славко КАРПАТСЬКИЙ

Угорщина в числі перших визнала незалежність України, для якої пріоритетом було встановлення дружніх, добросусідських відносин з усіма без винятку прикордонними країнами. Україна уклала договір про добросусідство з Угорською республікою. Були періоди активної взаємодії, були часи значного скорочення політичного діалогу, але незмінним залишався інтерес обох країн будувати стосунки на взаємовигідній основі.

Проте з осені 2017 року виник конфлікт, в якому можна побачити елементи ігнорування угорськими політиками важливих для суверенітету кожної держави атрибутів. До вимог «надстандартних» мовних прав угорської національної меншини додалися питання прихованого процесу подвійного громадянства, інвестицій Угорщини на Закарпатті, вимоги автономії для угорської громади, адміністративна реформа в Україні, використання угорських державних символів в публічній сфері, непогоджені з МЗС України візити офіційних посадовців з Угорщини до Закарпаття тощо.

Чекали розуміння, але...

З виникненням загрози для суверенітету України з боку Російської Федерації у 2014 році, підтримка з боку сусідніх держав набула для Києва ще більшої ваги. Угорщина мала б особливим розумінням поставитися до намагань України відстоювати свою державність. З історичної пам'яті угорців ніхто не викреслив ролі Росії в придушенні революції 1848 року та СРСР – у розгромі революції 1956 року.

«Узгоджуємо з угорським міністром Петером Сійярто останні зміни до карти Закарпатської області... Жартую, звісно :) Нічого подібного не було і бути в принципі не могло попри усі фейки, якими спамлять людські мізки», – написав у червні 2020 року український міністр зовнішніх справ Дмитро Кулеба.

Тому Україна логічно уособлює можливість позбутися традиційного імперського намагання Москви диктувати свою волю Угорщині. І Будапешт постійно надавав гуманітарну допомогу українській стороні, приймав для реабілітації українських військовослужбовців-фронтників та цивільних осіб. Та з посиленням в Угорщині влади Віктора Орбана політика Будапешта демонструє підігравання Москві, намагається за прикладом Кремлівської адміністрації скористатися слабкістю України задля посилення зони свого впливу. Така політика апробується не лише щодо України, але й стосовно інших держав з угорською громадою. Режими В.Путіна і В.Орбана нагнітають реваншистські настрої. Для Будапешта інструментом для такої політики є угорська меншина і мова в сусідніх країнах. Угорські політичні сили в унісон російській пропаганді актив-

но розкручують тему щодо історичної несправедливості та необхідності ревізії міжнародних угод, якими було розділено «великі» держави. У випадку Росії мова йде про «найбільшу трагедію Путіна – розпад Радянського Союзу (соціалістичного аналогу Російської імперії), а з боку угорських націоналістів – заклики щодо перегляду рішень Тріанонського мирного договору. Часто можна почути посилення на «руку Кремля» й на те, що конфлікти України із сусідами відповідають інтересам Москви. І це не є безпідставним, хоча більшість угорських політиків та населення розуміють, що в реаліях сьогоденної Європи не варто розраховувати на повернення Угорщині територій, втрачених в результаті підписання Тріанонського мирного договору. Історія нацистської Німеччини є яскравим прикладом того, до чого веде хворобливе намагання

ревізії кордонів та повернення колись підконтрольних імперіям територій інших держав.

Наміри переглядати кордони?

Про не зовсім дружнє ставлення угорської влади до України свідчить не тільки намагання офіційного Будапешту зривати прозахідний вектор офіційного Києва, але й ціла низка дій, повідомлення про які з'являються все частіше:

– «зафіксовані правоохоронцями України факти збору підписів мешканців області на підтримку петиції щодо скасування умов Тріанонського мирного договору»;

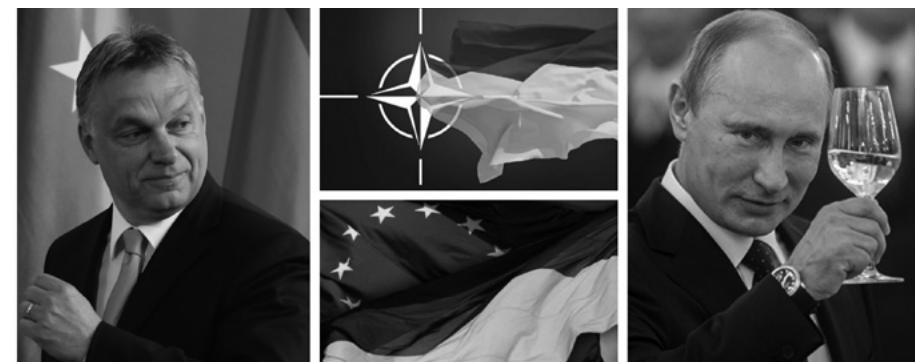
– «Угорщина розпочинає програму фінансової підтримки для представників угорської меншини щодо викупу земель сільськогосподарського призначення» – про це на своїй сторінці у Facebook написав блогер Тимофій Гольц. Він зазначив, що кошти з бюджету країни проходять через фонд імені Габора Бетлена і міністерство аграрної політики Угорщини. Блогер підкреслив, що викуплені землі маскуватимуть різними проектами в сфері сільського господарства або переробної промисловості (насадження фруктових садів, будівництво переробних заводів). Також він звернув увагу, що такі наміри Угорщини вигідні і Росії. Крім того, блогер зазначив, що Будапешт підсилює армію і нарощує сили на кордоні з Румунією, тобто, починає вже брякати зброєю перед сусідами по НАТО, на території яких теж компактно проживає чисельна угорська меншина;

– «Угорська компанія MOL оголосила про приєднання до газопроводу «Турецький потік», що був прокладений з Росії до Туреччини. У компанії повідомили про приєднання до газопроводу через Сербію».

– «З нагоди Дня святого Стефана 20 серпня біля парламенту Угорщини відкрили гігантський пам'ятник, на якому вказані угорські назви населених пунктів монархічної Угорщини» – вказує у своїй статті керівник Дослідницького центру Словацького об'єднання зовнішньої політики Томаш Стражай.

Спільні інтереси

В Угорщині російські медіа не мають впливу на інформаційний простір, але при владі перебувають сили, які часто критикують ЄС та загалом Захід, і тези їхньої критики збігаються з позицією Росії. Напевно, це єдина країна Європи, де меседжі Кремля настільки розповсюджені в центральних медіа. За допомогою ЗМІ влада Угорщини насаджує тезу «спільної травми, болю і страждань», викликаних Тріанонським мирним договором. Формується образ Тріанону виключно як головної

Віктор Орбан та Володимир Путін мають багато спільного – як у поглядах на демократію, так і на відносини з Україною...

трагедії XX століття для Центральної Європи. Примітно, але в Росії в ранг такої ж головної трагедії XX століття зведено розпад радянської імперії.

Як відзначають словацькі експерти, заяви Орбана є незаперечним намаганням залучити народи колишньої Угорщини до проекту «нової» Центральної Європи. За словами Віктора Орбана, це суб'єкт, який за цінностями та інтересами відрізняється від Західної Європи, яка відіграє домінуючу роль в ЄС. За інтерпретацією Орбана, Угорщина, як найбільш густонаселена країна Карпатського басейну, відіграє незамінну роль у формуванні такого політичного утворення, і намагається використати для цього Вишеградську четвірку. Угорські чиновники коментують «проблему Тріанону» залежно від поточного адресата. На прес-конференції зі словацьким прем'єр-міністром Ігорем Матовичем Віктор Орбан використав інші слова, ніж під час виступу у ЗМІ з прикордонного міста Сатораяйгели, розташованого впритул до Словенського Нового міста в Словаччині. Адресатами декларації угорського парламенту до сторіччя Тріанону – це угорські громади у сусідніх державах. Її ініціювали представники Форуму угорських депутатів Карпатського басейну. Правда, на заплановані помпезні заходи в Угорщині до Тріанонської угоди суттєво вплинула коронавірусна криза, і масові зібрання з приїздом іноземних угорців до Будапешта були скасовані.

За оцінкою Директора НІСД В.П. Горбуліна, етнічний фактор активно використовується російською пропагандою у державах-членах Європейського Союзу, що межують з Україною. Об'єктами такої реекспортованої пропаганди стають і представники національних меншин в Україні. Проявами такого впливу є ідеї створення територіально-культурної автономії у Закарпатській області. Професор Ужгородського університету, доктор політичних наук М.Лендел вважає, що серед основних зовнішніх ризиків для

України є «гібридний наступ Російської Федерації на українську державність, яким користуються, почасти за підтримки тієї ж Москви, радикальні та популістські сили в центральноевропейських державах... «Зменшення» раціональної ваги українського паспорту на фоні зростання кількості біпатридів, насамперед угорського підданства, та незавершеність реформи освітньої, медичної, культурної сфер в Україні, має наслідком збільшення «м'якої» присутності сусідніх держав, зокрема Угорщини».

1956 нагадує...

Утім, напевно чи більшість угорців можна віднести до русофілів: період соціалізму в історії своєї країни багато хто називає не інакше як «радянська окупація», тут пам'ятають розправу радянської армії з революцією 1956 року, її початок 23 жовтня відзначається на державному рівні. Однак нинішнє керівництво Угорщини і особливо її прем'єра Віктора Орбана сміливо зараховують до «друзів Путіна в Європі» як в Москві, так і на Заході. У Орбана непрості стосунки з Брюсселем, із Вашингтоном, він голосно заявляє, що «інтереси його країни не збігаються з інтересами США», «російська модель неліберальної демократії» подобається йому більше, ніж європейська або американська. А журнал Foreign Affairs назвав його «угорським Путіним». У Законі Угорщини «Про угорців, які проживають в сусідніх країнах» основний акцент робиться на громади, які розсіяні в так званому «Карпатському басейні». Закон визначає надання їм стипендій, нагород і пільг. Закон також регулює підтримку за кордоном угорських освіти, культури і науки. Протягом останнього часу «угорське питання» так часто піднімається на різних рівнях, що мимоволі складається враження про поступову ревізію Угорщиною повоєнних кордонів. До 2010 року заяви про пріоритет економічної співпраці з регіонами компактного проживання угорців чи надання

Деякі угорські водії люблять клеїти на свої автомобілі наклейки із зображенням карти «Великої Угорщини». Такі наклейки можна придбати в Угорщині на заправках і сувенірних крамницях. Однак за кордоном до таких водіїв ставляться прохолодно. На фото – парад з нагоди 1111-ї річниці битви під Братиславою, липень 2018 року.

за кордоном угорського громадянства навіть всупереч законодавству інших держав звучали лише з боку маргінальних і ультраправих сил Угорщини. Проте В.Орбан офіційно озвучив такі ідеї: «Продовжуємо працювати зі Сходом і збільшуємо свою господарську присутність, підсилюємо вплив в Карпатському регіоні... Угорські питання з часів Другої світової війни залишилися невирішеними. Угорцям Карпатського регіону потрібне подвійне громадянство, громадянські права і автономія. Це наша позиція, яку ми будемо представляти... Актуальним є питання 200-тисячної угорської нацменшини в Україні, яка має отримати подвійне громадянство, має отримати всі цивільні права, має отримати право на самоврядування. Такі наші очікування від нової України».

З приходом до влади в 2010 році представників партії ФІДЕС Угорщина пропонує створення в Закарпатті угорської територіальної автономії. Угорський уряд співпрацює із місцевими політиками, здатними висувати автономістські ініціативи. Так, у Закарпатській обласній раді є фракція депутатів угорської меншини. В органи місцевого самоврядування почали проникати особи із подвійним громадянством – України й Угорщини.

Наразі – вибори, автономія – після них?

Наразі ж Угорщина здійснює інтенсивну підготовку до майбутніх місцевих виборів в Україні 25 жовтня 2020 року, до яких Будапешт долучається як фінансово, так і шляхом надання консультацій політтехнологів. Після геополітичної поразки у Словаччині, де жодна угорська партія не потрапила до Парламенту, уряд Віктора Орбана налаштований «взяти максимум» на місцевих виборах в Україні. Як свідчать заяви керівництва угорських партій України, передвиборчу діяльність передбачено проводитися при суворій координації та погодженні всіх кроків з офіційним Будапештом. Між керівництвом Товариства угорської культури Закарпаття та Демократичної спілки угорців наразі вже досягнуто домовленості про об'єднання сил під час проведення місцевих виборів в Україні. Зокрема, у заяві Товариства угорської культури Закарпаття від 11 серпня 2020 року говориться, що воно, «спираючись на успіх співпраці під час виборів 2015 року, готове до співробітництва, щоб якомога більше представників угорських партій отримали мандати на місцевих виборах 2020 року». Отож через підконтрольних депутатів Будапешт спробує створити угорський анклав у найзахіднішій області України. Тому в урядових колах Угорщини заговорили про можливе скасування блокування засідання ради Україна-НАТО після переговорів на рівні Орбан-Зеленський, якщо останній піде на поступки щодо «мовного питання» та дасть угорцям Закарпаття «готуватись» до місцевих виборів. Територіальна громада з домінуючим представництвом угорської національної меншини в перспективі може створити «Об'єднання угорських територіальних громад» та обрати президента цього об'єднання. Кінцевою метою реалізації даної «Стратегії» є проголошення автономії територій компактного проживання угорців.

На сьогодні офіційний Будапешт оцінює реалізацію «Стратегії» успішною. А набутий на Закарпатті досвід планується застосувати вже на території Румунії, Сербії та Словаччини в частині проведення виборів до органів місце-

вого самоврядування. Будапешт стимулює сепаратистські процеси в «Секейському краї» Румунії і в місцях компактного проживання чангошів, а також у Воєводині і в Південній Словаччині. Україна залишається вірною принципам розвитку добросусідських відносин та всебічного сприяння угорській громаді, зацікавлена інтегрувати угорську меншину в національні державотворчі процеси, намагається створювати умови для вільного володіння державною мовою України представниками угорської меншини. Доцільно було б обговорювати майбутнє двосторонніх стосунків України й Угорщини, проте базовою має бути беззастережна підтримка суверенітету сусідів, неможливість ревізії кордонів, встановлених по другій світовій війні. І має бути належна відповідь з протидією, якщо хтось із чиновників Угорщини зайде занадто далеко у своїх заявах.

І все ж Україна та Угорщина є партнерами у торговельних відносинах, транскордонному співробітництві й безпековому середовищі. Країни співпрацюють у сфері енергетики, розвитку інфраструктури та економіки своїх прикордонних регіонів після створення зони вільної торгівлі в рамках ЄС, у оборонній сфері. Для української влади важливою є комунікація з угорською меншиною, без впливу радикальних політиків. Угорська громада має себе усвідомлювати як складову українського громадянського суспільства.

Автор є політологом

Віктор Орбан мріє про відновлення великого «Угорського королівства»?

Founded January 4th, 1949 in London

Європейський Конгрес Українців із центром в Празі вітає українську громаду Чехії та Європи.

European Congress of Ukrainians
House of National Minorities
Vocelova 602/3 120 00 – Praha 2
info@europeancongressofukrainians.eu
Facebook.com/EKUkrainians
Youtube: Ukrainian Europe – Українська Європа

Пороги – культурно-політичний часопис для українців у Чеській Республіці. Виходить 12 разів на рік. № 8/2020, рік XXVIII. Підписано до друку 30 вересня 2020 року. Ел. пошта: porohy@seznam.cz. Інтернет-адреса: www.ukrajinci.cz/ua/casopys-porohy/, реєстрація: МК ЧР/7044. Номер готували: Богдан Райчинець; Зденек Жалски, Іржі Пеня, Олександра Сімочко, Славко Карпатський, Олекса Лівінський. Використовуються повідомлення інформантів та ілюстрації з відкритих джерел. Художнє оформлення та верстка: Тереза Меленова. За достовірність викладених фактів відповідає автор статті. Редакція має право скорочувати матеріали і виправляти мову, не поділяти поглядів автора. Часопис друкується із фінансовою допомогою Міністерства культури ЧР. Видає: спільнота «Українська ініціатива в ЧР», ДНМ, Воцелова 3, 12000, Прага 2, ЧР; зареєстрована Міським судом у Празі, номер документа L 6121; контакт: uicr@centrum.cz, info@ukrajinci.cz, www.ukrajinci.cz; тел.: +420221419821; ід. номер: 60448296. Розрахунковий рахунок: 1925774379/0800. **Porohy** – kulturně-politický časopis pro Ukrajince v České republice. Vychází 12-krát ročně. Název je odvozen od ukrajinského «porih» – říční práh. Č. 8/2020, ročník XXVIII. Uzávěrka: 30. září 2020. E-mail: porohy@seznam.cz, web: www.ukrajinci.cz/cs/casopis-porohy/, registrační číslo: MK ČR/7044. Číslo připravili: Bohdan Rajčinec; Zdeněk Žalský, Jiří Peňas, Oлександра Simočková, Slavko Karpatský, Oleksa Livinsky. Používáme zprávy informačních agentur a ilustrace z otevřených zdrojů. Grafika: Tereza Melenová, www.gd3.cz. Časopis vychází s finanční podporou Ministerstva kultury ČR. Vydává: spolek Ukrajinská Iniciativa v ČR, sp. zn. L 6121 vedená u Městského soudu v Praze, adresa: DNM, Vocelova 3, 12000, Praha 2, ČR. uicr@centrum.cz, info@ukrajinci.cz, www.ukrajinci.cz. Tel.: +420221419821. IČO: 60448296, číslo účtu: 1925774379/0800.

Na problémy nejste sami

Jste z Ukrajiny a potřebujete poradit?

**Trápí Vás nejasnosti ohledně Vašeho
zaměstnání či pobytu v ČR ?**

Máte dluhy?

Neplatí Vám zaměstnavatel?

Máte zájem o bezplatné poradenství?

Pokusíme se nalézt možné řešení Vaší situace.

ASOCIACE OBČANSKÝCH PORADEN

83 poradenských míst v celé ČR

Volejte: +420 284 019 220 nebo +420 702 628 004

Pište: karel.jares@obcanskeporadny.cz

Naše poradenství je pro Vás zdarma.

(V případě nutnosti využijeme jazykových znalostí našich ukrajinských kolegů)